

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра психології, педагогіки і фізичного виховання

Кваліфікаційна робота магістра з педагогіки на тему:
«ШЛЯХИ ВИКОРИСТАННЯ ПОЗАШКІЛЬНИХ ВИХОВНИХ ЗАКЛАДІВ
У РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ВСЕБІЧНОГО РОЗВИТКУ ШКОЛЯРА»

Допущена до захисту
«10» листопада 2020 року

Студентки групи СОа 55-19
факультету германської філології
освітньо-професійної програми
«Англійська мова і друга
західноєвропейська мова,
зарубіжна література, методика навчання
іноземних мов і культур
у вищих навчальних закладах»
за спеціальністю 014 Середня освіта
Алексеєнко Анастасії Олександрівни

Завідувач кафедри психології,
педагогіки і фізичного виховання
_____ *Матвієнко О. В.*

Науковий керівник:
доцент, кандидат педагогічних наук
Чернуха А. М.
Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

Київ – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ШКОЛЯРІВ У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	7
1.1. Розвиток позашкільної освіти в контексті сучасних освітніх тенденцій.....	7
1.2. Реалізація компетентнісного підходу до організації освіти та виховання у закладах позашкільної освіти.....	19
1.3. Педагогічні засади виховання особистості школяра закладах позашкільної освіти.....	26
Висновки до розділу 1.....	35
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА І РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАВДАНЬ ВСЕБІЧНОГО РОЗВИТКУ ШКОЛЯРА У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	37
2.1. Оптимізація змісту, форм організації та методів всебічного розвитку школяра у закладах позашкільної освіти.....	37
2.2. Використання інновацій у процесі формування всебічно розвинутої особистості в закладах позашкільної освіти.....	47
2.3. Методичні рекомендації щодо вдосконалення організації позашкільних виховних заходів.....	63
Висновки до розділу 2.....	73
ВИСНОВКИ.....	75
РЕЗЮМЕ.....	78
RESUME.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	81
ДОДАТКИ.....	91

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах глобалізації та трансформації ринкових, соціальних та економічних відносин, демократизації суспільства та гуманітаризації освіти підвищується попит підлітків та їх батьків на додаткові освітні послуги, які можуть бути задоволені в результаті використання соціально-педагогічних можливостей позашкільної освіти та виховання.

Позашкільна освіта є складовою системи неперервної освіти, що забезпечує розвиток здібностей і обдарувань дітей шкільного віку, задоволення їхніх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному самовизначенні. Зміст позашкільної освіти визначають особливі умови функціонування, такі як: диференційованість, динамічність, гнучкість, мобільність, варіативність, доступність тощо.

Значна роль у вихованні й розвитку особистості належить закладам позашкільної освіти, діяльність яких охоплює вільний час дітей, заснована на добровільності, особистісно орієнтованому підході до інтересів і здібностей кожного вихованця, є різноспрямованою й поліваріативною.

Заклад позашкільної освіти сьогодні стає широкодоступним закладом, який створює комфортні умови для здобуття дітьми та учнівською молоддю певних знань, умінь і навичок за інтересами, сприяє розвитку, стимулюванню та реалізації їхнього духовного та творчого потенціалу, професійному самовизначенню та допрофесійній, а в деяких випадках і професійній підготовці особистості. Виховання дітей і молоді є проблемою, від ефективності вирішення якої залежить майбутнє держави України. Розвиток педагогічної науки та практики відображає об'єктивні процеси, що відбуваються в країні, світі, враховує такі соціальні аспекти освіти: збереження національної ідентичності; підготовка молоді до міжкультурної взаємодії на основі загальнолюдських цінностей, принципів толерантності та рівноправності; сприяння усвідомленню молодим поколінням відповідальності загалом за можливість подальшого

розвитку людської цивілізації (у зв'язку із загостренням глобальних екологічних проблем тощо).

Сутність позашкільної освіти та виховання ґрунтується на принципово інших засадах, якими є засадами є особистісні замовлення дітей та їхніх батьків. Ці замовлення постійно розвиваються, варіюються, в чому і простежується безперервна динамічність вказаної ланки освіти, її нестандартність та варіативність. Вищезазначене дає підстави стверджувати, що пошук шляхів використання закладів позашкільної освіти є актуальним, зокрема для реалізації завдань всебічного розвитку школяра.

Аналіз наукових і методичних джерел з питань позашкільної освіти, діяльності закладів позашкільної освіти засвідчує наявність широкого спектра досліджень її різних аспектів.

Теоретичну основу дослідження склали праці з різних аспектів позашкільної освіти вітчизняних та зарубіжних авторів. Так, стан і перспективи розвитку позашкільної освіти розглядають у своїх наукових працях Т. Атаманюк, І. Бех, О. Бутенко, В. Вербицький, Л. Вознюк, О. Горшкова, Н. Калашник, Л. Ковбасенко, О. Кононко, О. Литовченко, З. Рудакова, Л. Тихенко, І. Тихонова, Г. Толстіхіна, В. Харченко та ін.

Також окремим питанням організації навчально-виховного процесу та проблемам розвитку позашкільної освіти в Україні присвячені дисертаційні роботи В. Балахтар, В. Береки, Т. Биковського, О. Биковської, В. Вербицького, К. Зайцевої, Л. Коняєвої, А. Корнієнко, О. Літовченко, О. Мамшиної, О. Мкртічян, Г. Пустовіта, О. Рассказової, В. Редіної, О. Савенка, Т. Сущенко, Т. Цвірова, Н. Шагай, Т. Шаповалової, О. Юрчишин та ін

Виховний потенціал закладів позашкільної освіти було розкрито у працях А. Макаренка, Г. Ващенко, І. Беґа, О. Сухомлинської та ін. Методологічні засади позашкільної освіти вивчали Г. Пустовіт, Г. Сущенко, В. Вербицький та ін. Різні аспекти розроблення та реалізації компетентнісного підходу в освіті висвітлені в наукових публікаціях А. Андрєєва, Н. Біб'ік, О. Биковської, В. Болотова, Л.

Ващенко, А. Вербицького, І. Єрмакова, І. Зимньої, О. Лебедева, О. Локшиної, О.Овчарук Р. Пастушенка, Г. Селевка, О. Пометун, Дж. Равена, А. Тряпціної, Р. Уайта, А. Хуторського, С. Шишова та інших.

Водночас у психолого-педагогічній науці процес використання закладів позашкільної освіти у реалізації завдань всебічного розвитку школяра не став предметом спеціальних досліджень. Актуальність зазначеної проблеми, її недостатня розробленість у теорії та практиці професійної освіти зумовили вибір теми магістерського дослідження «Шляхи використання позашкільних виховних закладів у реалізації завдань всебічного розвитку школяра».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та запропонувати практичні рекомендації щодо використання закладів позашкільної освіти у реалізації завдань всебічного розвитку школяра.

Для реалізації поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання дослідження**:

1. Дослідити розвиток позашкільної освіти в контексті сучасних освітніх тенденцій.
2. Вивчити особливості реалізації компетентнісного підходу до організації освіти та виховання у закладах позашкільної освіти.
3. Розкрити сутність та структуру педагогічних засад виховання особистості школяра у закладах позашкільної освіти.
4. Визначити зміст, форми організації та методи всебічного розвитку школяра у закладах позашкільної освіти.
5. Обґрунтувати використання інновацій у процесі формування всебічно розвиненої особистості в закладах позашкільної освіти.
6. Розробити методичні рекомендації щодо вдосконалення організації позашкільних виховних заходів.

Об'єкт дослідження – процес реалізації завдань всебічного розвитку школяра у закладах позашкільної освіти.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови реалізації завдань всебічного розвитку школяра у закладах позашкільної освіти.

У процесі виконання поставлених завдань використовувалися такі **методи дослідження**: *теоретичні*: теоретичний аналіз й узагальнення науково-теоретичних джерел з метою вивчення стану досліджуваної проблеми, визначення поняттєво-термінологічного апарату, аналіз, порівняння й узагальнення; *педагогічні* методи: спостереження з метою вивчення особливостей всебічного розвитку школяра у закладах позашкільної освіти.

Наукова новизна полягає в удосконаленні шляхів використання закладів позашкільної освіти у реалізації завдань всебічного розвитку школяра; розробці методичних рекомендації щодо вдосконалення організації позашкільних виховних заходів.

Практична значущість: впливає з актуальних завдань удосконалення шляхів використання закладів позашкільної освіти у реалізації завдань всебічного розвитку школяра і може бути використано керівниками закладів позашкільної освіти з метою покращення виховної діяльності закладу.

Структура роботи. Дипломна магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, резюме, списку використаних джерел (89 найменувань), 2 додатків на 2 сторінках. Текст магістерської роботи проілюстровано 10 рисунками.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ШКОЛЯРІВ У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

1.1. Розвиток позашкільної освіти в контексті сучасних освітніх тенденцій

Нині позашкільна освіта становить невід'ємну частину системи неперервної освіти, оскільки дає дитині додаткові можливості інтелектуального, духовного та фізичного розвитку, сприяє актуалізації творчих та освітніх потреб. Саме тому заклади позашкільної освіти мають попит у сучасному суспільстві. Їхня робота помітно відрізняється від організації інших соціокультурних і виховних центрів. Актуальність позашкільної освіти полягає в розвитку соціально-комунікативної компетентності в дітей, у становленні їхньої соціальної зрілості та відповідальності [39, с. 87].

Система закладів позашкільної освіти, яка почала формуватися в кінці XIX століття, і до кінця XX століття трансформувалася в розвинений комплекс соціальних інститутів виховання в нашій країні має багату історію, свій непростий й суперечливий шлях виникнення та розвитку. На сучасному етапі розвитку освіти України, ця система позашкільної освіти склалася і функціонує як самостійна і ефективна складова освіти, здатна якісно вирішувати разом із шкільними установами навчально-виховні завдання. Розвиваючись та вдосконалюючись, дана система перетворилася в досить унікальне середовище – в середовище пізнання і творчості, діалогічності, самовизначення та особистісної реалізації. В середовищі закладів позашкільної освіти склалися традиції орієнтовані на інноваційні процеси, які пов'язані з пошуком вирішення нових завдань. Ці завдання зумовили потребу в позначенні підходів до формування освітнього середовища як до такого, що найбільш ефективно забезпечило цілісність та багатогранність розвитку кожного нового покоління вихованців.

Українська позашкільна освіта має складну історію розвитку: від накопичення знань, їх ідеологічної заангажованості, до сучасного розвитку на

загальнолюдських засадах. У процесі дослідження історичних передумов створення позашкільної освіти, вченими була прийнята наступна періодизація, яка яскраво відображає особливі умови становлення та розвитку позашкільної освіти (див. додаток А).

Виникнення перших форм позашкільної роботи пов'язують з педагогічною діяльністю Шляхетського кадетського корпусу в Петербурзі, організацією у 30-х роках XVIII ст. літературного гуртка.

Народження перших організованих форм позаурочної роботи з дітьми фахівці відносять до 30-х років XVIII століття. Саме в цей час почали виникати різні форми позашкільної освіти дітей. Вихованець Санкт-Петербурзького Шляхетського кадетського корпусу майбутній поет Сумароков Олександр Петрович з товаришами організував перший літературний гурток, а в 1759 р. стали видавати журнал «Бездіяльний час, на користь вжитий» («Праздное время, в пользу употребленное»). Саме ця подія дала поштовх розгорнути серед населення різноманітну просвітницьку діяльність громадським організаціям і товариствам, приватним особам тощо, а назва журналу стала їх своєрідним гаслом.

Функції таких перших позашкільних установ носили в основному компенсувальний характер: заняття в цих установах були рівносильні шкільним.

Народженням позашкільної освіти в Україні як окремої освітньої ланки вважається 1918 рік. В уряді молодої української держави саме цього року громадський і політичний діяч, видавець, видатний педагог і непересічна особистість Софія Русова очолила два відділи – шкільного виховання та позашкільної роботи; вона глибоко й пристрасно розробляла питання розвитку національної освіти [64, с. 31].

Протягом 20 – 30 рр. XX століття стрімко формується система позашкільних закладів для дітей. У ті роки позашкільним установам були притаманні всього три основні види діяльності: навчально-гурткова, масова та методична робота. Основною організаційною формою стала також форма гуртків

за інтересами, але дітей там навчали в основному вмінням потрібним робітничим спеціальностям.

Розвиток системи позашкільних установ 20-х років ХХ ст. характеризувався наступними тенденціями:

- залучення до позашкільної діяльності широких верств суспільства (театри, фабрики, заводи);
- посилення масовості, що свідчить про залучення до позашкільного виховання більшої кількості дітей;
- поширення функцій самоврядування, що сприяло розвитку в дітей звичок до активності, формуванню естетичних та моральних якостей;
- збільшення ролі комсомольської й піонерської організацій у вихованні дітей і підлітків як у школі, так і в позашкільних установах, що сприяло включенню дітей до морально-естетичного життя країни.

У повоєнний час, спираючись на розроблену нормативно-правову базу та накопичений до війни досвід роботи у позашкільних закладах, відбувається відновлення та розвиток системи позашкільного виховання.

Позашкільна робота стає предметом уваги органів народної освіти всіх рівнів, а позашкільне виховання пов'язується із загальною ідеологією, установкам і цілям комсомольських та навіть піонерських організацій. Все більше уваги концентрувалося на навчально-виховній роботі: допомагати школі і вчителю домагатися міцних знань у школярів, зміцнювати дисципліну та залучати учнів у посильну суспільно-корисну роботу.

До 70-х років ХХ ст. в країні склалася широка мережа спеціалізованих позашкільних дитячих установ. Необхідною умовою педагогічної діяльності усіх позашкільних установ вважається пропаганда дитячої літератури, організація колективних дитячих читань під керівництвом дорослих. Велику культурну, просвітницьку та фізкультурно-оздоровчу роботу серед дітей проводили парки культури і відпочинку, спеціалізовані дитячі парки. Все більшу популярність серед дітей набирають технічні клуби та гуртки, в зміст роботи яких входять

радіоелектроніка, автоматика, телемеханіка, біохімія, генетика, космонавтика. Розвиваються гуртки технічної творчості, туристично-краєзнавчі, художньо-естетичні, фізкультурно-спортивні, природознавчі. З'являються і профільні клуби, наукові товариства учнів, піонерські театри, ансамблі тощо [64, с. 32].

В період перебудови (1985 – 1990 рр. в СРСР) та отримання Україною незалежності, перед освітою країни були поставлені нові завдання. У роки незалежності позашкільна освіта здобула особливої популярності. Позашкільні освітні послуги з 1991 р. користувалися досить високим попитом. Весь освітній процес спрямовувався на розвиток творчої особистості, тому позашкільні заклади стають мотиваційним середовищем розвитку дитини, яке сприяє її подальшій самореалізації та професійному самовизначенню.

У середині 90-х рр. ХХ ст. прийнято низку важливих постанов, які обґрунтовували стратегію розвитку закладів позашкільної освіти, окреслили нові напрямки позашкільної освіти, розв'язували питання управлінсько-організаційного характеру. З'явилися нові типи закладів у галузі позашкільної освіти, наприклад, культурно-освітні центри, що об'єднували принципи діяльності загальноосвітньої школи та закладів культури – дитячі музичні школи, дитячі художні школи, музеї, бібліотеки; центри християнської культури; комп'ютерні клуби, теле-, відео- і фотостудії та ін. Відроджується інтерес до військово-спортивних і спортивно-технічних видів діяльності [64, с. 36].

Ключовими словами дефініції «позашкільна освіта» є освіта, культура, особистість, держава, заклад, вільний час, творчість тощо. Значення позашкільної освіти зводиться до того, що це організована державою система розвитку людини як особистості у закладах позашкільної освіти.

Термін «позашкільна освіта» увійшов до сучасного поняттєвого апарату у ХІХ столітті. Водночас, на думку вчених, позашкільна освіта має свої давні традиції, що обумовлено багатогранністю змісту та форм її здійснення. Аналіз сучасної психолого-педагогічної та законодавчої літератури з проблеми визначення дефініції «позашкільна освіта» показав, що до її визначення існує

декілька підходів. Її розглядають як сукупність систематизованих знань, вмінь та практичних навичок; як систему навчальних закладів та як діяльність дітей. Так, у статті 1, Закону України «Про позашкільну освіту», останню трактують як «сукупність знань, умінь та навичок, що отримують вихованці, учні і слухачі в закладах позашкільної освіти у час, вільний від навчання» [50].

Наголошуючи, що актуальною залишається проблема сучасного трактування класифікаційних ознак та деяких понять і термінів у галузі позашкільної освіти та виховання, Г. Пустовіт систему позашкільної освіти трактує як упорядковану у логічній єдності освітньо-виховну, інструктивно-методичну, суспільно-масову та просвітницьку діяльність закладів позашкільної освіти різного типу та інших освітніх закладів, які функціонують як позашкільні центри в позаурочний й позанавчальний час [54, с. 18].

Як зауважує Л. Яременко, позашкільна освіта є цілеспрямованим процесом опановування новими знаннями у галузі культури, природи, суспільства, та забезпечується застосування набутих знань на практиці [77].

У педагогічному словнику позашкільна освіта визначається як система навчальних закладів, де учні та вихованці набувають нові знання, вміння та навички у вільний від навчання час [18, с. 148].

О. Биковська під позашкільною освітою розуміє «освітньо-виховну діяльність різних за формою закладів для дітей та учнівської молоді» [5, с. 7].

Таким чином, із вищезазначеного можемо констатувати, що позашкільна освіта – це освітньо-виховна діяльність, яка спрямована на опановування дітьми вміннями та навичками під час їхньої роботи в позанавчальний час в системі закладів позашкільної освіти.

У статті 38 Закону України «Про освіту» дано актуальне трактування позашкільної освіти й наголошено, що остання направлена на розвиток здібностей, талантів школярів та студентів, сприяє задоволенню їхніх інтересів та потреб у самореалізації чи професійному визначенні [48].

Узагальнюючи вищенаведене, визначимо позашкільну освіту, як процес опанування послідовною системою додаткових знань, умінь та навичок, з подальшим застосуванням їх на практиці, що здобувають діти й молодь у закладах позашкільної освіти. Ключовою рисою позашкільної освіти є задоволення потреб дитини у творчій самореалізації, її соціалізації, забезпечення вільного часу, гарантування стабільного емоційного, фізичного та інтелектуального розвитку дитини, формування її компетентностей.

З'ясувати сучасну ситуацію щодо розвитку позашкільної освіти закордоном допомагають праці О. Биковської [5]. Науковець зазначає, що понад десять років триває вивчення позашкільної освіти закордоном, яке довело, що ця система функціонує в понад багатьох країнах Європи, а також у багатьох інших державах світу. Остання може мати різну назву, зміст і структуру. Зокрема, поняття «позашкільна освіта» в США – це «after-school», у Польщі – «placówki wychowania pozaszkolnego»; Словаччині – «centrum voľného času», тощо. Проте об'єднує позашкільну освіту в усіх країнах одне – потреба організувати діяльність дітей у вільний час (що є специфікою цього підрозділу освітньої системи), не втратити майбутнє покоління.

Безперечним є факт необхідності врахування в державній політиці України й інших держав кількості вільного щоденного часу в школярів: молодшого – до 8 годин, середнього – до 6 годин, старшого – до 4 годин. Заслуговує на увагу й та діяльність, якою дитина займається у вільний час. Можливо, що такий вибір буде й у майбутньому [5, с. 10].

Своєю чергою, для країни важливим є економічний ефект, який полягає у розвитку та накопиченні людського капіталу. Зазначимо, що в країнах Західної Європи домінує концепція піклування. Саме тому сфера неформальної освіти має приватний характер, тобто її забезпечують приватні фірми та компанії.

У країнах Східної Європи, у яких панівною є концепція розвитку, системи неформальної освіти демонструють активність і залученість урядів. Це зумовлює переважно державний статус установ неформальної освіти. Саме таке розуміння

призначення неформальної (позашкільної) освіти важливо й для нас. Особливої уваги заслуговує досвід Польщі. У цій країні неформальна освіта найбільше наближена за своїми напрямками, змістом і функціональним призначенням до позашкільної.

ЗПО мають перевагу перед іншими освітніми установами через вільний вибір організації соціально-педагогічної діяльності. Це, своєю чергою, сприяє задоволенню соціального замовлення на профілююче навчання та допрофесійну підготовку студентської молоді.

Головною умовою змісту та організації діяльності ЗПО є вільний вибір дитини. Основними складовими даного процесу є свобода вибору, автономність закладу та відповідальність учасників освітнього процесу. Саме тому позашкільна освіта виступає як окрема форма освіти, яка сприяє досягненню результатів у вихованні компетентної особистості у різних життєвих ситуаціях.

У сучасному світі позашкільна освіта набуває нового значення, що обумовлено 3 факторами:

1. Підвищенням ролі позашкільної освіти для людини, держави і суспільства.
2. Посилення ваги позашкільної освіти яка функціонує під гаслом «навчання впродовж життя».
3. Закріпленням правового статусу позашкільної освіти, увага міжнародної спільноти [66].

Основними трендами позашкільної освіти XXI століття стають (див. рис. 1.1.).

Позашкільна освіта сприяє соціальній адаптації дітей та молоді до життя в суспільстві, формуванню загальної культури, організації змістовного дозвілля. Отримуючи позашкільну освіту, дитина долучається до національної та світової культури, формується як громадянин, співпрацюючи з іншими дітьми, вона соціалізується, реалізуючи свої здібності і схильності – стає індивідуальністю.

Рис. 1.1. Тренди позашкільної освіти [66]

Досягнення мети розвитку позашкільної освіти можливо сьогодні при вирішенні трьох основних завдань, які відображені на рис. 1.2.

Рис. 1.2. Основні завдання позашкільної освіти [42, с. 97]

Позашкільна освіта є активним пошуковим майданчиком щодо формування особистості вихованців ЗПО. Формування сучасного змісту позашкільної освіти націлене на створення умов для особистісного розвитку дітей та молоді, зміцнення їх духовного, інтелектуального й фізичного здоров'я, професійного самовизначення і творчої самореалізації. Не можна недооцінювати значення позашкільної освіти для забезпечення емоційного добробуту дітей та молоді, зміцнення їх психічного і фізичного здоров'я.

Досягнення зазначеної мети стане можливим якщо розглядати позашкільну освіту як педагогічне явище, що має цілу низку переваг. На рис. 1.3 переваги позашкільної освіти представлені у системі взаємопов'язаних елементів, що утворюють єдине ціле, взаємодіють з середовищем та між собою, і мають певну мету.

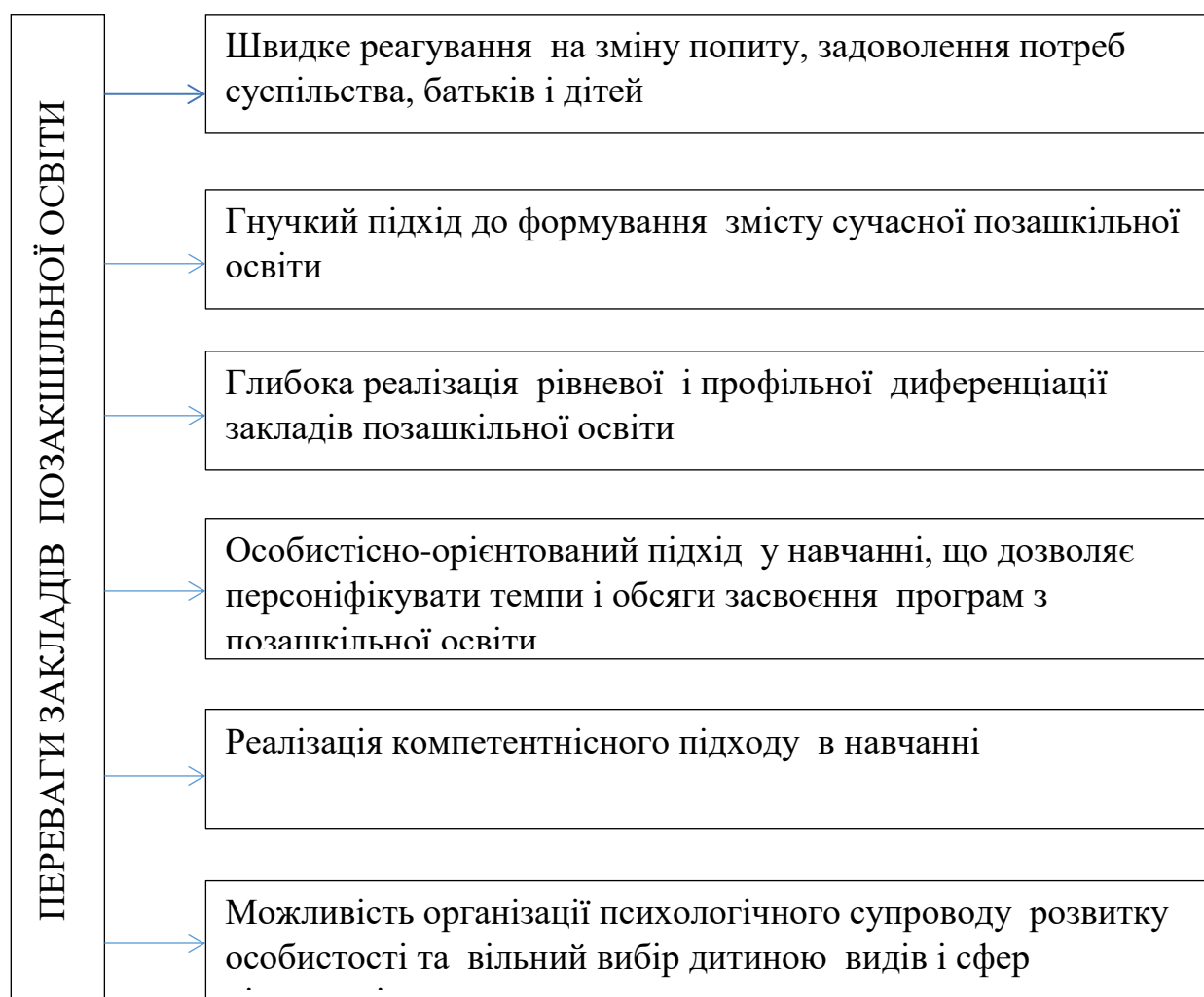

Рис. 1.3. Переваги функціонування закладів позашкільної освіти [42, с. 99]

Структура закладів позашкільної освіти досить різноманітна й включає наступні інституції (див. рис. 1.4):

Рис. 1.4. Структура закладів позашкільної освіти в Україні [50].

Для розуміння сутності та спрямованості позашкільної освіти важливими є ідеї К. Вентцеля про вивільнення в дитині творчих сил, творчої волі дитини, свідомої творчої активності [19, с. 4], В. Сороки-Росинського – про принцип «емоційної насиченості організованого виховного процесу», обов'язкового включення в роботу з дітьми подієвості, художньої виразності усіх педагогічних засобів з метою безпосереднього впливу на розвиток почуттів дітей, принцип свободи дітей, що стимулює розвиток їхньої ініціативи та самостійності [65].

І. Мосякова формує вимоги до позашкільного працівника: необхідність ґрунтовного знайомства із загальною теорією позашкільної освіти, знання методів позашкільної роботи, психології дітей, володіння технікою та методикою проведення заходів тощо [38, с. 36].

Н. Крупська розглядала заклади позашкільного типу як виховні, приділяла постійну увагу проблемам змісту та методів їх діяльності, систематично брала

участь у з'їздах і різного роду конференціях позашкільників [29]. За її ініціативою перші ЗПО в роки громадянської війни намагалися допомагати фронту й сім'ям червоноармійців, очолювали пункти лікнепу, збирали провіант і кошти для дитячих будинків, проводили рейди боротьби з дитячою бездоглядністю. Н. Крупська наголошувала на тісному зв'язку ЗПО зі школою [29, с. 96]. Провідним принципом і шкільного, і позашкільного виховання вважала принцип колективізму. Цьому принципу, за її словами, повинні відповідати й колективні форми роботи.

Основні напрями позашкільної освіти прописані у статті 15 закону України «Про позашкільну освіту». До них належать:

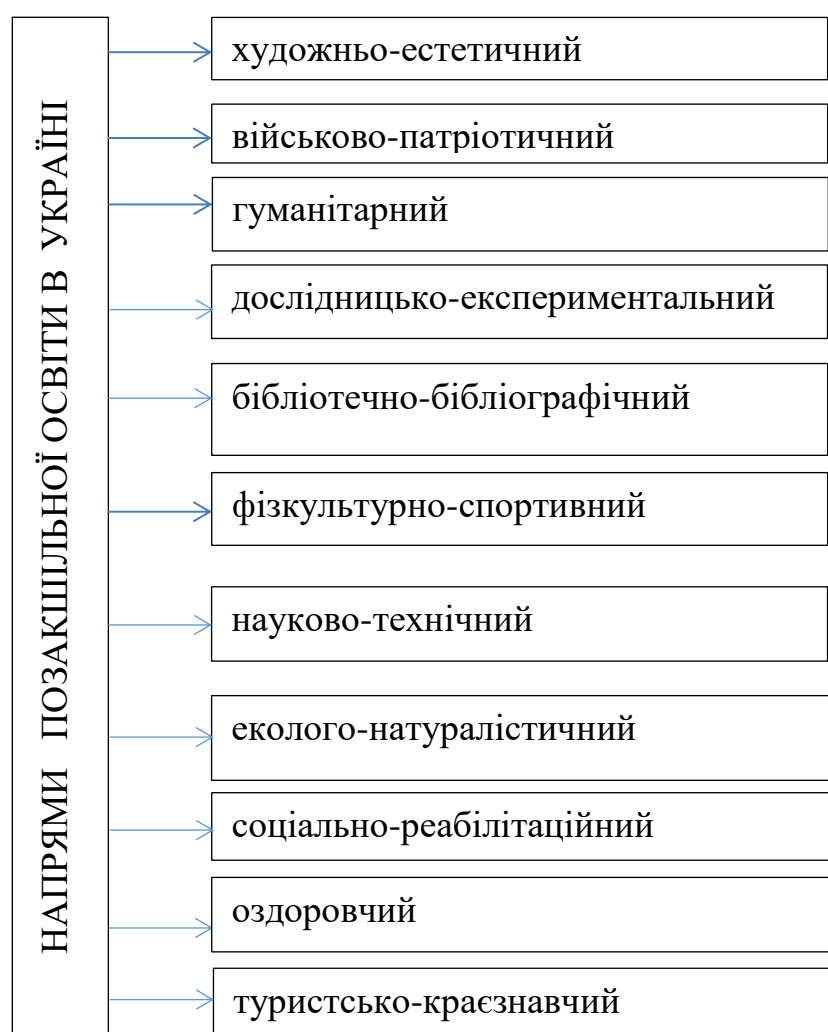

Рис. 1.5. Напрями позашкільної освіти в Україні [50]

Відтак, стає зрозумілим, що в основі позашкільної освіти лежить система ЗПО, які різняться напрямками роботи з дітьми та формами організації діяльності в них.

Аналізуючи процес становлення і розвитку позашкільної освіти України, необхідно відзначити наступні позитивні особливості:

- удосконалена за роки незалежності країни мережа установ позашкільної освіти дітей створює умови для апробації зовсім інших шляхів розвитку особистості дитини і самовдосконалення педагогів. Відхід від жорсткого стандартизування та регламентування навчально-виховного процесу дозволяє використовувати авторські розробки та методики, що позитивно впливає на становлення дитини як особистості самодостатньої;

- гнучкі форми керування навчально-виховними процесами дозволяють майже кожному закладу користуватися сучасними інноваційними досягненнями суспільства, не потребуючи розпоряджень керівних установ;

- сучасна позашкільна освіта соціально затребувана адже для кожної дитини створено умови для вільного вибору освіти за інтересами і часу засвоєння.

Але необхідно також підкреслити, що позашкільна освіта потребує постійної уваги та підтримки з боку держави, надзвичайно слабкою залишається технічно-матеріальна база позашкільних закладів та і взагалі фінансування всієї галузі в цілому.

Сьогодні існує тенденція до створення великих закладів позашкільної освіти, їх концентрації, відкриття центрів позашкільного виховання. Збільшується кількість клубів різних напрямів діяльності, в яких діти й молодь отримують допрофесійну підготовку, загартовуються фізично, проводять змістовне дозвілля.

Пріоритетним завданням закладів позашкільної освіти є створення умов, щоб підростаюча особистість у будь-який момент свого буття відчувала себе не виконавцем чи спостерігачем, а справжнім творцем життєвої позиції, суб'єктом життєтворення, який повністю відповідає за свої вчинки [54, с. 70].

Таким чином, заклади позашкільної освіти складають особливу цінність у загальній системі освіти учнівської молоді. Цінність закладів позашкільної освіти полягає в тому, що вони посилюють варіативну складову програм середньої загальної освіти і спираючись на індивідуальні особливості та інтереси дитини, можуть цілеспрямовано впливати на розвиток обдарованості, розкриття творчого потенціалу, формування екологічного світогляду, екологічного мислення, екологічної культури, моралі, етики підростаючого покоління і стають для дітей школою самовдосконалення, місцем вибору життєвого шляху, накреслення особистісних планів і цілей, набуття досвіду їх здійснення.

1.2. Реалізація компетентнісного підходу до організації освіти та виховання у закладах позашкільної освіти

Сучасне суспільство, що швидко змінюється, ставить перед системою освіти нові завдання щодо підготовки всебічно розвинутої особистості, компетентної у всіх галузях соціально-економічного й громадського життя. Особливе місце у цьому процесі займає система позашкільної освіти та виховання, яка ґрунтується на принципах добровільності вибору учнями типів закладів, видів і змісту навчально-пізнавальної діяльності.

Панівна роль в навчально-виховному процесі ЗПО належить діяльнісному підходу. Зміст цього підходу виражається у реалізації здобутих учнями знань, умінь та навичок на практиці у конкретній життєвій ситуації. Відповідно до цього, сутність навчально-виховного процесу полягає у формуванні особистості з високим рівнем знань, умінь та практичних навичок [27, с. 112].

Сумарним результатом організації навчально-виховного процесу є розвиток базових компетенцій у вихованців закладів позашкільної освіти.

У руслі означеної проблеми видається актуальним розгляд ключових понять «компетентність», «компетенція», «компетентнісний підхід» та характеристика основних аспектів зазначених дефініцій. Варто зазначити, що дефініція «комунікативна компетентність» складається з двох термінів: «communico» (від

лат. спілкуюся) і *competens* (від лат. здатний) й дослівно перекладається як зданий спілкуватися та вести діалог. Так, у 1959 році Р. Уайт (R. White) уперше визначає термін «компетентнісний підхід» (*competency-based education*, СВЕ-підхід) у своїй роботі «Перегляд поняття мотивації: концепція компетентності». Цікаво, що це дослідження стосувалося сфери бізнесу і до освіти не мало прямого відношення, але термін «компетентність» (*competence*) вживається щодо особистісних властивостей та якостей індивіда, завдяки яким він може виконувати свою роботу на високому професійному рівні. Загальноприйнятою є думка про те, що термін «компетенція» (*competence*) було запроваджено у США в 1965 році американським лінгвістом Н. Хомським (Noam Chomsky) у контексті теорії мови. Дослідник стверджує, що компетенція співвідноситься скоріше з уміннями і визначається суто в активному, а не в пасивному виявленні, тобто йдеться про зміщення акцентів від «знаю, що» до «знаю, як».

У педагогіці не має єдиного підходу до визначення дефініції «компетентність». Дослідивши два ключові поняття «компетенція» та «компетентність», варто пояснити, що обидва цих поняття не є синонімами, хоча за значенням вони близькі. З одного боку «компетенція» – це обізнаність із чим-небудь, а з іншого – «компетентність» – це здатність людини вирішувати проблеми в різних сферах життєдіяльності.

У новому тлумачному словнику української мови поняття «компетентність» ототожнюється з поняттям «компетентний» та трактується як: а) який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий; б) який має певні повноваження; повноправний, повновладний. «Компетенція» – це коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи.

Словник іноземних слів так трактує значення понять: «компетентність» – володіння знаннями, які дозволяють судити про що-небудь, висловлювати авторитетну думку; «компетенція» – а) коло повноважень, наданих законом,

статутом чи іншим актом конкретному органу або посадовій особі; б) знання будь-кого.

Під компетентнісним підходом більшість закордонних вчених розуміють побудову освітнього процесу з позицій розвитку особистості, через її мотивацію та саморозвитку. Поняття компетентності як досвідченості суб'єкта у певній життєвій сфері трактує І. Бех. Компетентнісний підхід, за переконаннями І. Беха, повинен забезпечити несуперечливу трансформацію суб'єкта учіння у суб'єкта розвиненої суспільної практики, а саме у суб'єкта практичної діяльності як цілеспрямованого перетворення дійсності. Він зазначає, що компетентність формується і проявляється на двох рівнях (див. рис. 1.6) [3, с. 11].

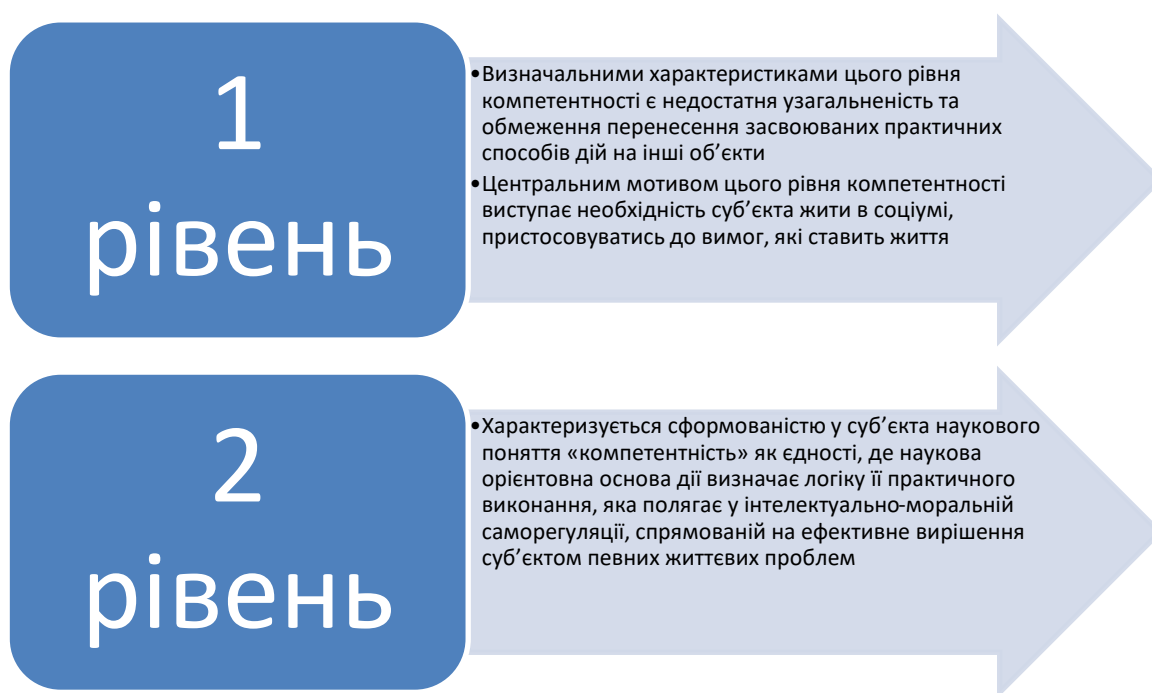

Рис. 1.6. Рівні компетентнісного підходу за І. Бехом

Різні аспекти компетентнісного підходу досліджує Л. Масол, яка визначає компетентність як багатогранний критерій результативності освітнього процесу, феномен, що має імовірнісний характер. Звідси, специфічний акцент оцінювання досягнень у царині освіти – відносність оцінки результатів діяльності учнів. Ключові (універсальні) компетенції – результат не лише освіти, але й усього

досвіду людини. Будь-який перелік компетентностей завжди варіативний [69, с. 10].

Проблема реалізації компетентнісного підходу в позашкільній освіті знаходиться у стані розроблення. З цього приводу існує ряд точок зору, на захист кожної з яких приводяться переконливі аргументи. Здійснений аналіз, дає змогу дійти висновку, що компетентнісний підхід у позашкільній освіті формується виходячи з базових компетентностей особистості. Очевидно, що він має закономірний характер та виходить із практичного узагальнення. Він виступає проти одностороннього характеру і передбачає посилення практичної спрямованості освіти, засвоєння підростаючим поколінням компетентностей, що дозволить йому повноцінно реалізувати себе в сучасних умовах.

У процесі реалізації компетентнісного підходу відбувається переосмислення, що учень є не лише «носієм» певної групи знань, умінь, навичок, а й соціальною істотою, яка має реалізуватися в майбутньому, виконувати соціальні ролі і вирішувати коло професійних і життєвих завдань.

Метою компетентнісного підходу є забезпечення якості позашкільної освіти. Бути компетентним – значить вміти реалізовувати знання, застосовувати досвід, волю і емоційний стан для вирішення проблем у конкретних обставинах. Компетентність не зводиться до знань і умінь в кількісному відношенні. Але без знань і особистого досвіду діяльності набуття компетентностей неможливе. Набуття компетентностей учнями залежить від активного і свідомого відношення до різних видів діяльності (навчання, праці, дозвілля тощо).

Як пише О. Биковська, компетентнісний підхід можна реалізовувати двома основними шляхами: через зміст освіти і методику позашкільної освіти. Серед компетентностей, що становлять основу реалізації компетентнісного підходу, автор виділяє пізнавальну, практичну, творчу і соціальну компетентності [8, с. 25].

Серед компетентностей, що становлять основу реалізації компетентнісного підходу в позашкільній освіті ми виділяємо наступні компетентності (див. рис. 1.7).

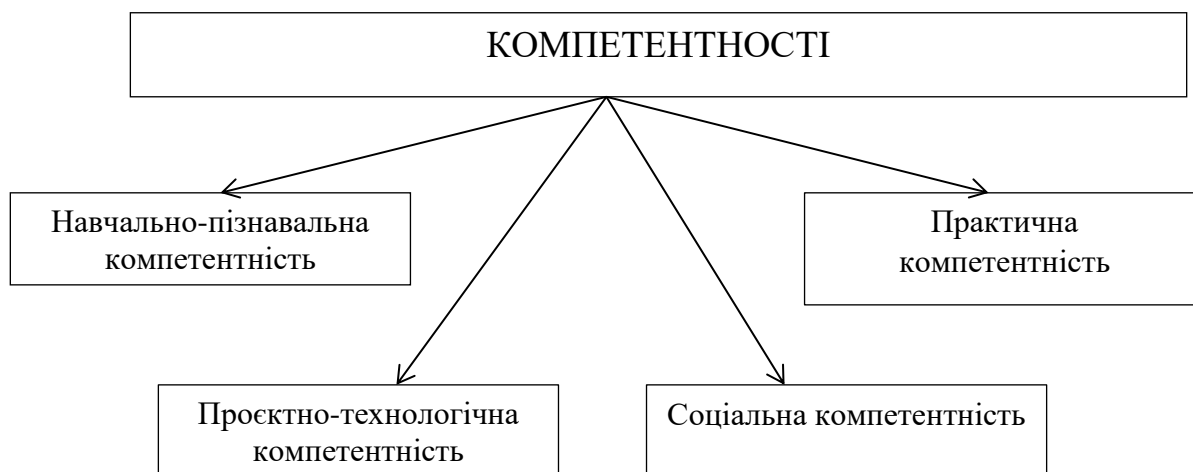

Рис. 1.7. Компетентнісний підхід у позашкільній освіті [25]

Здебільшого формування базових компетентностей дитини передбачає розвиток її здібностей та створення відповідних умов для набуття позитивного досвіду взаємодії особистості учня з інформаційно-комунікаційним середовищем.

Розкриваючи зміст базових компетентностей варто відзначити, що домінуючою у змісті освіти закладів позашкільної освіти є навчально-пізнавальна компетентність, що забезпечує оволодіння поняттями, знаннями у сфері сучасної науки і техніки та технології, наукової, технічної термінології, методикою організації дослідницької та пошукової діяльності.

За основу визначення навчально-пізнавальної компетентності ми взяли визначення Т. Гавлітіна: «Навчально-пізнавальна компетентність – це сукупність компетенцій у сфері самостійної пізнавальної діяльності, що включає елементи логічної, методологічної, загальнонавчальної діяльності, співвіднесеної з реальними пізнаваними об’єктами. Сюди входять знання й уміння, організація планування, аналізу, рефлексії, самооцінки навчально-пізнавальної діяльності, та оволодіння креативними навичками продуктивної діяльності: здобуттям знань

безпосередньо з повсякденної практики, володіння прийомами дій у нестандартних ситуаціях, евристичними методами рішення проблем» [17, с. 13].

Формування навчально-пізнавальної компетентності передбачає, що учні отримують знання та практичний досвід з основ наукового дослідження, опановують методику організації та проведення експерименту, вміють опрацювати отримані результати та робити висновки. Наприклад, учень має практичні навички роботи з різноманітними приладами, є активним у творчій діяльності, розвиває свої дослідницькі здібності, вміння логічно мислити, виробляє стійку громадянську позицію, працелюбність, творче ставлення до праці.

Однією з основних компетентностей є проектно-технологічна, яка відображає здатність учнів застосовувати знання та уміння на практиці. Вона включає володіння ґрунтовними знаннями та практичним досвідом у сфері ІТ-технологій, 3Д-графіки, винахідницької та експериментальної роботи; формування конструкторських та дослідницьких здібностей; набуття досвіду власної творчої діяльності; розвиток креативного та проектного мислення; тренування самостійності, наполегливості та відповідальності за свої дії; професійне самовизначення та вибір майбутньої професії з урахуванням власних інтересів та здібностей.

Реалізація компетентнісного підходу в системі позашкільної освіти передбачає розробку та впровадження у навчально-виховний процес навчальних програм нового типу, які повинні забезпечити формування базових компетентностей у вихованців закладів позашкільної освіти.

На основі наукових підходів розглядаємо соціальну компетентність учня закладу позашкільної освіти як здатність доцільно діяти у соціальному середовищі на основі сукупності знань, вмінь та ціннісних орієнтацій. При цьому Дж. Равен у праці «Педагогическое тестирование. Проблемы, заблуждения, перспективы» підкреслює значення цінностей у структурі компетентності, які визначають зміст та результат діяльності, спосіб поведінки особистості [56].

Класифікація компетентностей у позашкільній освіті доцільна не лише у науковому, а й у прикладному аспекті. Керівник гуртка отримує перелік компетентностей вихованців, які він має сформувати в навчально-виховному процесі гуртків певного напрямку, а потім оцінити як результат позашкільної освіти. Розробка й обґрунтування комплексу компетентностей як відповідних індикаторів дасть змогу деталізувати вимоги до освітніх результатів гуртківців на рівні навчальних програм і методичних посібників з позашкільної освіти.

Відтак, для того, щоб досягти нової якості позашкільної освіти, яка буде ґрунтуватися на компетентнісному підході, потрібні зміни в програмному забезпеченні, точніше – в характері навчальних програм. У різновиді навчальних програм позашкільного навчального закладу за освітніми галузями (профільні або багатопрофільні), або за статусом (програма закладу, підрозділу, творчого колективу, об'єднання тощо), або за видом впливу на вихованця (комплексна, інтегрована, тематична), вказуються ключові (базові) компетентності, для формування яких вони складені; галузі знань, на матеріалі яких реалізується програма; види пізнавальної і практичної діяльності; форми спільної роботи різних гуртків (вирішення комплексних завдань, виконання проєктів, захист виконаної роботи перед групою фахівців різного профілю тощо).

Підсумовуючи все вище сказане, відзначимо, що реалізація компетентнісного підходу в позашкільній освіті передбачає вирішення таких завдань: визначення на основі сучасних психолого-педагогічних підходів і відповідно до специфіки позашкільної освіти переліку компетентностей особистості як результату позашкільної освіти; розробки оновлених навчальних планів, програм, посібників; визначення методичних основ, загальних позицій щодо реалізації компетентного підходу в позашкільній освіті; удосконалення організаційних форм, методів навчання і виховання; опису інтегральних характеристик якості підготовки випускників для складання кваліфікаційних іспитів випускників позашкільного навчального закладу на основі

компетентнісного підходу; здійснення комплексного особистісного і соціально значущого освітнього контролю якості позашкільної освіти.

1.3. Педагогічні засади виховання особистості школяра в закладах позашкільної освіти

Освіту нерідко прирівнюють до виховання, визначаючи її як частину культури, що охоплює як освітній процес, так і навчальні заклади, що забезпечують засвоєння людьми знань і накопиченого у суспільстві досвіду. Виховання як процес усвідомленого і цілеспрямованого зрощування особистості має дискретний, перервний характер і здійснюється планомірно відповідно до специфіки цілей, які, в свою чергу, історично змінюються відповідно до існуючої суспільно-економічної формації.

Виховання дітей і молоді є проблемою, від ефективності вирішення якої залежить майбутнє держави України. Розвиток педагогічної науки та практики відображає об'єктивні процеси, що відбуваються в країні, світі, враховує такі соціальні аспекти освіти: збереження національної ідентичності; підготовка молоді до міжкультурної взаємодії на основі загальнолюдських цінностей, принципів толерантності та рівноправності; сприяння усвідомленню молодим поколінням відповідальності загалом за можливість подальшого розвитку людської цивілізації (у зв'язку із загостренням глобальних екологічних проблем тощо [41, с. 198].

Провідне значення у вихованні та професійному розвитку особистості належить закладам позашкільної освіти, діяльність яких охоплює вільний час дітей та молоді, заснована на добровільності, особистісно-орієнтованому підході до інтересів і здібностей кожного вихованця, а також є різноспрямованою та поліваріативною. Позашкільна освіта є найбільш мобільною ланкою освіти України, що, з одного боку, відповідає державним інтересам, соціальному замовленню, з іншого, – забезпечує задоволення потреб особистості в соціальному самовизначенні та творчій самореалізації.

Слід зазначити, що нині виховання як соціальний інститут зазнав трансформаційних змін викликаних впровадженням нових інформаційних технологій, розвитком сфери послуг, посиленням ролі освіти й знань у соціально-економічній, тощо. Все це впливає на формування важливих елементів структури особистості, тобто на її ціннісні орієнтації, основними детермінантами яких виступають матеріальні умови життєдіяльності, рівень культури, її моральні принципи, здібності тощо. Варто погодитися з думкою Г. Німича, який доводить, що ефективність виховання залежить від готовності членів суспільства до свідомої активності, творчої діяльності, що дозволяють їм ставити і розв'язувати задачі, які не мають аналогів у досвіді минулих поколінь [41, с. 199]. Результатом такого виховання є готовність і здатність особистості до самозміни, самотворення, самовиховання і як наслідок до самореалізації, до активної професійної і громадської діяльності. Для отримання такого результату в країнах світу створюються умови для творчої діяльності дітей та молоді, розвивається допоміжна освіта. В Україні цю функцію бере на себе позашкільна освіта, яка з давніх часів пройшла динамічний і складний шлях розвитку, а сьогодні, в нових умовах ринкових відносин, соціально-економічних реформ, демократизації суспільства переживає реформування змісту, форм і методів навчально-виховного процесу в зв'язку із підвищеним попитом дітей та їх батьків, молодого покоління на додаткові освітні послуги.

Роль та значення позашкільної освіти описано у працях українських та зарубіжних вчених. Актуальним дослідженням є колективна монографія «Оптимізація виховного потенціалу позашкільного навчального закладу» [31]. У даній праці науковці зазначають, що виховний потенціал закладу позашкільної освіти становить комплекс чинників і умов, що визначають його педагогічні можливості. Компонентами виховного потенціалу ЗПО є:

- суб'єкти виховного процесу;
- середовище закладу позашкільної освіти;
- принципи, які покладені в основу навчально-виховного процесу;

– зміст навчально-виховного процесу, форми та методи реалізації змісту [31, с. 30].

Доцільно звернути увагу на дослідження Т. Гавлітіної, яка вивчала національно-патріотичне виховання підлітків в закладах позашкільної освіти. На думку Т. Гавлітіної, ефективність національно-патріотичного виховання можлива за урахуванням таких організаційно-педагогічних умов: інноваційна діяльність позашкільних закладів, комплекс програм національно-патріотичного виховання, активно-творча національно-патріотична діяльність, удосконалення управління процесом національно-патріотичного виховання [17, с. 10].

Виховуючи підростаюче покоління у закладах позашкільної освіти, необхідно залучати учнівську молодь і до пізнання класичних поглядів щодо державницького виховання, формування патріотичних почуттів тощо. У даному контексті актуальним для нас є дослідження М. Павленко. Досліджуючи вплив творчості П. Тичини на формування патріотизму молодших школярів, дослідниця дає визначення патріотичному вихованню як планомірній виховній діяльності педагогів, сім'ї та суспільства, що спрямована на формування у почуття любові до Батьківщини, національної самосвідомості й гідності; дбайливого ставлення до рідної мови, культури, традицій; відповідальності за рідну природу; потреби зробити свій внесок у долю Батьківщини; інтересу до міжнаціонального спілкування; прагнення праці на благо рідної країни, її народу [43, с. 9].

Діяльність закладів позашкільної освіти містить усі можливості для оптимізації виховання учнівської молоді та залучення інноваційних форм і методів у процес формування національної приналежності особистості в контексті виховання молоді у сучасних соціально-політичних умовах розвитку України.

З боку сім'ї, школи, суспільства, держави; усе більш актуальним стає взаємозв'язок різних соціальних інститутів щодо виховання дітей. Роль позашкільної освіти в цих процесах є значущою. Навчально-виховний процес позашкільного навчального закладу не лише надає можливості для набуття

учнями знань і соціального досвіду, а й створює найбільш сприятливі умови для формування ціннісних орієнтацій особистості.

Виховання особистості учня, зокрема в закладі позашкільної освіти, має охоплювати такі його види: національне, родинне виховання, виховання етичної культури, виховання у дітей та молоді свідомого ставлення до власного здоров'я, трудове виховання та професійна орієнтація, особливості виховання обдарованої молоді, превентивне виховання учнівської молоді тощо.

Важливим аспектом позашкільної освіти є національне виховання дітей та учнівської молоді. Людина, усвідомлюючи себе й оточуючих, виробляє в собі подібність звичок, засобів спілкування, діяльності, ставлення до навколишнього середовища. Створити навколо дитини виховний простір, насичений національними цінностями – означає сприяти формуванню національної культури та бережливого ставлення до неї. Заклади позашкільної освіти України здійснюють навчально-виховний процес на принципах толерантності щодо національних меншин. За понад 80 років існування більшості з них не зафіксовано прояву національної незгоди, а тим більше – ворожнечі. У деяких закладах вивчається та пропагується національна спадщина народу, діаспора якого мешкає на території тієї чи іншої області. Організуються виставки національних страв, святкові концерти, бесіди про країни, де формувалися корені цієї нації тощо [26, с. 30].

Кожний народ прагне розвивати у своїх дітях національний характер, дух, психологію, традиційну родинно-побутову культуру, спосіб життя. Заклад позашкільної освіти має можливість цілком природно сприяти родинному вихованню, залучаючи батьків до навчально-виховного процесу та дозвілля вихованців, створюючи школи майбутніх батьків. Сьогодні понад 65% молодих батьків, народжуючи дітей, не мають уявлення про мету, завдання, методи та форми їхнього виховання в сім'ї. Їм бракує знань із педагогіки та психології сімейного виховання. Водночас, кожен батько і мати, незалежно від бажання, є головними вихователями своїх дітей.

Моральне виховання дітей та учнівської молоді, формування етичної культури є чи не найбільш актуальним у сучасному суспільстві. Розглядаючи людську особистість як вищу цінність, загальнолюдська культура протягом всієї історії напрацьовує критерії, за яких можна і треба розрізняти добро і зло, красу та вади людські, істину та брехню.

Етична культура проявляється в духовно-моральному стані та морально орієнтованому способі життя людини. Дійсно, якщо становлення етичної культури відбувається під впливом різноманітних об'єктивних і суб'єктивних факторів, то воно не може бути наслідком лише одного морального виховання, як і будь-якого цілеспрямованого впливу на людину. Моральний розвиток людини – це не лише результат зовнішнього стихійного чи запланованого впливу, а й феномен її самобуття, результат самоосвіти та самовиховання. творчих учнівських об'єднаннях еколого-натуралістичного напрямку особистість усвідомлює значення основних природничих понять, наприклад: «людина», «життя», «простір», «час». Гуманітаризація передбачає засвоєння не абстрактних для дитини проблем, а тих, що збігаються з її внутрішнім світом, формуючи та поглиблюючи його. Тому цей процес необхідно розглядати як вищий рівень інтеграції навчання та виховання, коли позашкільна освіта може бути спрямована на формування етичної культури учня [26, с. 31].

Засобом забезпечення зв'язку виховання з повсякденною реальністю є створення виховного простору. Позашкільна освіта забезпечує можливості виховання моральних цінностей учнів, підготовки до майбутнього дорослого життя. За програмами позашкільної освіти учні не лише оволодівають поглибленими знаннями поза шкільними стандартами та набувають практичних умінь і навичок соціально-економічної діяльності. Зкладами позашкільної освіти створюється єдине середовище виховання в дітей та молоді загальнолюдських цінностей, що сприятиме досягненню взаєморозуміння між народами, націями, країнами й окремими людьми. Важливою функцією сучасного закладу

позашкільної освіти є формування ціннісного ставлення учнів до власного здоров'я, праці, творчості, освіти та культури тощо.

Виховання в дітей і молоді свідомого ставлення до власного здоров'я, пропаганда здорового способу життя повинна бути пріоритетним напрямом діяльності закладу позашкільної освіти. На заклади позашкільної освіти покладається важлива функція оздоровлення дітей та молоді. Цьому сприяє мережа літніх таборів і шкіл праці та відпочинку на різних рівнях позашкільної освіти.

Виховання в дітей та молоді ціннісного ставлення до праці в сучасних умовах є актуальним завданням освітніх установ, зокрема, заклади позашкільної освіти. Наприклад, особливості діяльності еколого-натуралістичних центрів створюють можливості для охоплення дітей різними формами природничої діяльності: робота в теплицях, зимових садах, на навчально-дослідних ділянках тощо. Навчально-виховний процес закладів позашкільної освіти сприяє вихованню особистості в колективі, створює можливості відчутти радість від результатів своєї роботи.

Важливою соціальною функцією позашкільної освіти є підтримка обдарованої молоді, сприяння реалізації учнями творчого потенціалу. У сучасній освіті набуває поширення індивідуальний підхід до кожного учня, що передбачає навчання та виховання залежно від індивідуальних особливостей, можливостей, здібностей особистості [36, с. 82].

Ефективність застосування всіх засобів виховання в закладах позашкільної освіти залежить від особистості керівника учнівського об'єднання, його реакції на ті чи інші ситуації, що виникають у дитячому колективі. Лікар і педагог – це професії, які найбільшою мірою впливають на людину, тому особисті якості вчителя є найбільш важливим чинником виховання.

Одним із підтверджень успішності й ефективності позашкільної освіти є та обставина, що молоде покоління, зайняте в цій структурі, більш комунікабельне, має широкі знання й навички самостійної роботи, що є гарантією більш

успішного, забезпеченого й цікавого життя. Відповідно до наявної інформації, підлітки, які здобули додаткову освіту в позашкільних установах, практично не належать до «групи ризику», тобто до числа неповнолітніх правопорушників, не залучалися до кримінальної відповідальності.

Таким чином, обґрунтування виховного потенціалу передбачає аналіз виховних можливостей закладів позашкільної освіти, серед яких доцільного розглядати:

- можливості, що пов'язані з організаційними особливостями;
- можливості, що зумовлені специфікою змісту, форм і методів.

Щодо першої групи виховних можливостей, заклади позашкільної освіти можуть функціонувати у формі центрів, комплексів, палаців, будинків, клубів, станцій, кімнат, студій, шкіл мистецтв, початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (шкіл естетичного виховання), спортивних шкіл, фізкультурно-спортивних клубів за місцем проживання, дитячих стадіонів, дитячих бібліотек, дитячих флотилій, галерей та ін., що здійснюють позашкільну освіту [31, с. 30].

Виховання дітей та молоді здійснюється, по-перше, в процесі занять (репетицій, змагань, концертів тощо) творчих об'єднань (гуртків, секцій, ансамблів тощо); по-друге, в межах спеціально організованих заходів (участь у соціальних проектах, благодійних акціях, виховних програмах тощо).

Поліваріативність форм й змісту позашкільної освіти, здійснення її на основі добровільності створює можливості для індивідуалізації й диференціації навчання й виховання: учню надається право обрати той зміст, форму навчання, які відповідають його індивідуальним інтересам, здібностям, очікуванням щодо власного розвитку тощо.

Залучення до нового колективу, соціально-культурного простору закладу розширює можливості для розвитку особистості, становлення її системи цінностей, може відігравати корекційну, компенсаторну роль у становленні особистості вихованця.

Особливі взаємостосунки педагог-вихованець, вихованець-вихованець, педагог-вихованець-батьки зумовлені специфікою форм навчально-виховного процесу (заняття, не урок) створюють основу для взаємодовіри й взаємоповаги, атмосфери психологічного комфорту, що сприяє реалізації виховних завдань.

Щодо другої групи виховних можливостей, діяльність закладів позашкільної освіти зумовлена специфікою змісту, форм і методів а саме: наявність різноманітних (у т. ч. індивідуальних) типових, авторських, комплексних та інших програм, прогнозованим результатом реалізації яких є не лише поглиблені знання, вміння, спеціальні навички учнів, але й розвиток особистості вихованця, становлення його індивідуальності, формування системи цінностей.

Індивідуальний підхід у сполученні з соціальною спрямованістю діяльності створює можливості дитині знайти своє місце в житті, самореалізуватися у певній діяльності, сприяє формуванню потреби в турботі про інших людей, активній участі у житті суспільства [10, с. 18].

Реалізація навчальних програм й курсів, які безпосередньо орієнтовані на виховання соціальних цінностей сприяють вирішенню виховних завдань.

Поліваріативність форм і методів позашкільної освіти суттєво розширює простір виховання особистості, створює можливості для набуття соціального досвіду, виховання соціально-моральних цінностей (навчальні заняття, тренінги, ігри, дискусії, профілактичні бесіди, конкурси творчих робіт, експедиції, соціальні проекти тощо).

Серед виховних завдань закладів позашкільної освіти можливо розглядати спільні й специфічні (відповідно до напрямів позашкільної освіти).

Існують різні підходи до визначення результату навчально-виховного процесу закладів позашкільної освіти. У контексті відповідного дослідження результат реалізації виховних можливостей закладів позашкільної освіти доцільно розглядати на двох рівнях:

- рівень закладу (наявність виховного середовища закладу, виховного дитячого колективу тощо);
- рівень особистості вихованця (характеристики учня закладу позашкільної освіти).

Із вирішенням виховних завдань тісно пов'язана проблема вдосконалення навчально-виховного процесу в закладах позашкільної освіти. На сучасному етапі значної уваги потребує змісту вивчення навчально-виховного процесу, який повинен переосмислюватися й узгоджуватися з потребами вихованців і суспільства в цілому. У цьому контексті необхідним є дотримання балансу фундаментальних знань, універсальності та практичної спрямованості. Реалізація теоретичного та практичного моделювання освітнього простору на основі фундаментальних філософських і культурологічних ідей дасть змогу виявляти принципові закономірності загального розвитку суспільства, сприятиме ефективності вирішення освітніх завдань.

Отже, заклади позашкільної освіти мають значний потенціал щодо виховання дітей та молоді, створення умов для самореалізації особистості в суспільстві. При цьому модернізація навчально-виховного процесу закладів позашкільної освіти України потребує додаткової уваги, зумовлює необхідність використання варіативних науково обґрунтованих підходів. Педагоги закладу позашкільної освіти повинні усвідомлювати, які зміни відбуватимуться в особистості молодої людини в результаті того чи іншого впливу. Це виводитиме весь навчально-виховний процес на прогностичний рівень. Необхідно виховувати нове покоління української молоді, яке буде готовим працювати в сучасній економічній ситуації та при цьому не приносити в жертву моральні цінності.

Висновки до розділу 1

Історичний аналіз становлення і розвитку закладів позашкільної освіти в Україні свідчить що, попри недоліки й упущення в їхній діяльності, основою були досягнення й позитивні впливи на розвиток юної особистості. Тому варто зберегти краще, що було нагромаджено в роботі закладів позашкільної освіти в минулому, і працювати над створенням якісно нової системи позашкільної роботи, яка покликана забезпечити національне відродження самобутності і культури молодих поколінь незалежної України.

Виховна система закладів позашкільної освіти є цілісністю учасників виховного процесу, які взаємодіють між собою, з оточуючим середовищем та його духовними та матеріальними цінностями.

Запорукою успіху у системі позашкільної освіти є наявність методології керівництва, в основі якої лежить формування навичок самостійного здобуття знань, генерування ідей, необхідних для життя у досить нестабільному та динамічному соціумі.

Компетентнісний підхід в позашкільній освіті об'єктивно відповідає і соціальним очікуванням у сфері освіти, і інтересам учасників навчально-виховного процесу. Разом з тим цей підхід вступає у протиріччя з багатьма стереотипами, що склалися в системі позашкільної освіти, існуючими критеріями оцінки навчальної діяльності дітей, діяльності педагогів, роботи адміністрації.

Позашкільна освіта має розглядатись як така, що виявляє найближчі перспективи розвитку особистості в різних соціальних та освітньо-виховних інституціях, де позашкільні заклади мають стати центрами мотиваційного розвитку особистості, її самореалізації і професійного самовизначення. Їх перехід до якісно нового стану збігається у часі з усвідомленням позашкільної освіти не тільки як надзвичайно актуального явища для подальшого розвитку освітнього простору України, а і як однієї із складових педагогіки розвитку. Тому позашкільна освіта не може розглядатись як додаток до школи, цей вид освіти – самостійний і ніколи ніякою школою замінений не буде, оскільки чим вищий

якісний рівень шкільної освіти, тим ширшим стає спектр освітніх інтересів і запитів особистості, а їх загальноосвітня школа самотужки задовольнити не може.

Сьогодні заклад позашкільної освіти разом зі школою, іншими начальними закладами став активним учасником створення у своєму регіоні різнорівневої, цілісної системи, яка індивідуалізує освітній шлях дитини. Однак все таки постало питання про місце позашкільної освіти в єдиному освітньому просторі, визначення співвідношення її з іншими ланками освіти, перспектив функціонування позашкільних навчальних закладів на ринку освітніх послуг.

Хоча очевидним є те, що заклади позашкільної освіти – це багатофункціональні центри творчості вихованців, мають ознаки складної багаторівневої педагогічної системи, де організація навчально-виховного процесу спрямована не на максимальне навантаження дитини навчальним матеріалом, а на розвиток їх здібностей, де педагогічний процес зорієнтований так, щоб викликати у вихованця позитивні емоції і сприяти його повноцінному розвитку. Вони дають знання, формують в учнів вміння і навички відповідно до їхніх інтересів, забезпечують потреби особистості у творчій самореалізації, інтелектуальному, духовному і фізичному розвитку, готують до професійної і громадської діяльності, створюють умови для організації змістовного дозвілля.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИКА І РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАВДАНЬ ВСЕБІЧНОГО РОЗВИТКУ ШКОЛЯРА У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

2.1. Оптимізація змісту, форм організації та методів всебічного розвитку школяра у закладах позашкільної освіти

Позашкільна освіта, як і вся освітня галузь, наразі зазнає перетворень. Спільно з дошкільною, загальною середньою, професійною, вищою позашкільна освіта формує цілісний освітній простір і є невід'ємною складовою системи освіти України.

Роль позашкільної освіти (як у європейському освітньому просторі, так і в Україні) полягає в забезпеченні освітньої діяльності дітей та молоді у вільний час. В Україні ця система перебуває під патронатом держави, натомість у західному світі вона належить до компетенції неурядових організацій.

Дослідження вчених виявили такі основні етапи процесу формування всебічного розвитку школяра у закладах позашкільної освіти:

- створення середовища для всебічного розвитку дитини;
- формування позитивного іміджу гурткової діяльності;
- підготовка викладача для діяльності, за якої формується всебічний розвиток школяра [20, с. 93].

Головна умова всебічного розвитку школяра – це розуміння дитиною змісту і значення виучуваного. Перед керівником гуртка стоїть чітка мета: зацікавити дітей та в перспективі розкрити здібності вихованців гуртка. Інша умова всебічного розвитку школяра – це наявність новизни у позашкільній діяльності. Не можна повторювати відомі істини на одному й тому самому пізнавальному рівні; потрібно розширювати горизонти пізнання дітей, вчити відшукувати в добре відомому питанні нове, раніше не відоме, але істотне для глибокого розуміння матеріалу.

Варто враховувати й таку умову формування всебічного розвитку школяра як емоційна привабливість навчання. Необхідно намагатися, щоб знання, здобуті

на заняттях не лише викликали в дітей емоційний відгук, а й активізували їхні моральні, інтелектуальні та естетичні почуття. Розвиткові інтересу до знань найбільше сприяють інтелектуальні мотиви самостійно відшукати правильну відповідь на поставлене запитання, й отримати задоволення від успішного розв'язання проблеми, розуміння практичної значущості виконаної справи, а також почуття задоволення від самого процесу розумової роботи.

Останньою умовою є розроблення тренувальних вправ та пізнавальних завдань для формування всебічного розвитку школяра. Під системою тренувальних вправ і пізнавальних завдань вчені розуміють систематизоване їх використання для засвоєння вихованцями певного матеріалу й формування потрібних умінь і практичних навичок.

Формування всебічного розвитку вихованця в процесі позашкільної гурткової роботи протікатиме успішно, якщо сукупність педагогічних умов буде включати:

- процес навчання, заснований на проблемному, дослідницькому підході і носитиме поетапний характер, що включає діагностику рівня підготовленості вихованців, мотивацію, цілеспрямовану організацію навчальної діяльності, контроль за якістю знань;

- диференційований підхід до вибору методів навчання залежно від етапу і якості засвоєння знань, а також підбір різнорівневих завдань, орієнтованих на формування пізнавального інтересу, відповідно до здібностей вихованців;

- цілеспрямований розвиток якостей вихованців, сприяння формуванню технічно грамотної особистості, прагнучої до постійного, самостійного підвищення своєї технічної освіти.

Ефективність всебічного розвитку вихованця у закладах позашкільної освіти залежить від якості завдань, які пропонуються дітям. Тренувальні вправи та пізнавальні завдання повинні бути спрямовані на розвиток проєктного мислення, вимагати нестандартного підходу та використання інтуїції [30, с. 224].

Позашкільна освіта здійснюється диференційовано, проте, як засвідчують дані наших спостережень та практичної діяльності у закладі позашкільної освіти, окреслена нормативними документами ситуація щодо змісту освіти у позашкільних навчальних закладах може спровокувати двозначні ситуації: відсутність планів і програм в роботі з дітьми, керування настроями, емоціями, хаотичність, інтуїтивність в процесі формування творчо спрямованої особистості дитини, нечіткість у дотриманні системи навчальних занять, зміщення акцентів у діяльності закладу позашкільної освіти, а саме, сприймання його як дозвіллево-розважального закладу, складність у створенні планів і програм, неузгодженість у роботі методистів і педагогів в роботі над змістовним компонентом діяльності тощо.

Однак, при плануванні змістовного компонента закладу позашкільної освіти слід здолати стереотип розуміння дітьми свого вільного часу як відпочинку і усвідомити відповідальність за відвідування закладу як організаційно-впорядкованої системи цілеспрямованого навчання і виховання.

Як бачимо, важлива роль у реалізації змістовного компонента позашкільної освіти відводиться також особистості педагога. О. Благосмислов зазначає, що продуктом творчої діяльності педагога є новий підхід до вирішення педагогічної проблеми, метод або прийом і виділяє основні напрями творчості в його діяльності: удосконалення змісту навчання, розробка методу навчання, творчість в організації навчальної діяльності учнів [9, с. 25]. Саме тому педагог, обираючи зміст, повинен постійно дотримуватися спрямованості на формування творчої особистості дитини. Як підкреслює К. Постова, важливе не випадкове, стихійне розкриття, потенцій вихованця, а спеціальний вибір такого змісту, методів, форм, засобів, створення таких умов навчання і виховання, завдяки яким творчий потенціал особистості розкриється якомога раніше і буде розвиватися [46, с. 36]. Конкретизувати реалізацію цієї мети, тобто надати педагогу методологію вибору та механізм впровадження відібраного вченими змісту освіти в реальному виховному процесі з урахуванням як інтересів та потреб учнів, так і його

особистої творчої індивідуальності, можна лише за умови ефективного функціонування системи неперервного підвищення професійної кваліфікації педагогів.

Аналіз досвіду роботи методичних центрів позашкільної освіти засвідчив, що педагоги мають кваліфіковану методичну допомогу з розробки навчальних програм від науково-методичних рад. Так, виділяють чотири види навчальних програм (див. рис. 2.1).

Рис. 2.1. Види навчальних програм ЗПО

Типові програми є рекомендованими Міністерством освіти і науки України з певного напрямку позашкільної освіти. Вони використовують традиційні форми оцінювання, такі як заліки, іспити, семестрові контрольні роботи тощо. Типові програми МОН України видані з таких напрямків позашкільної освіти:

- науково-технічного,
- соціально-реабілітаційного,
- художньо-естетичного.

На відміну від типових програм, у модифікованих програмах корективи вносяться самим педагогом, а діагностика результативності роботи за такими програмами пов'язана з демонстрацією досягнень вихованців на олімпіадах, конкурсах, звітних концертах, виставках, змаганнях, конференціях тощо. Модифікована програма обговорюється й затверджується методичною або педагогічною радою закладу позашкільної освіти.

Експериментальна програма обов'язково проходить апробацію й у випадку виявлення новизни пропозицій автора, дана програма може претендувати на статус авторської [55, с. 141].

Авторська програма потребує документальних підтверджень новизни й належності цієї новизни автору. Для цього претендент на авторство в пояснювальній записці до програми повинен довести результативність даної програми й принципові відмінності його розробки від підходів інших авторів, які вирішували подібну проблему. Як і будь-який інноваційний проект, авторська програма має пройти фахову та науково-методичну експертизу. В окремих випадках авторам програм, які пройшли відповідну експертизу, видається сертифікат (свідоцтво), який стверджує, що програма дійсно є авторською і належить їй творцю на правах інтелектуальної власності.

Окрім класифікації, варто розглянути вимоги до складання змісту програми (див. рис. 2.2).

Чільне місце у методології позашкільної освіти належить формам роботи з дітьми. Форма організації гурткової роботи означає зовнішній бік організації освітнього процесу, що «пов'язаний із часом і місцем навчання, а також із порядком його здійснення» [66, с. 85]. Усі форми можна поділити на три види:

- індивідуальні,
- групові,
- масові.

До індивідуальних форм віднесено консультації та бесіди. Зазвичай бесіди (вступні, підсумкові) керівник гуртка проводить у тому випадку, коли необхідно

актуалізувати теоретичні знання гуртківців із конкретного питання, яке є визначальним.

Рис. 2.2. Вимоги до складання змісту програми ЗПО

Найчастіше педагоги використовують бесіди, в основі яких — використання діалогу. Вони сприяють узагальненню спостережень, вражень і переживань, певних знань, що сприяє поступовому сходженню особистості до нових досягнень. Консультації передбачають собою індивідуальне надання гуртківцям допомоги. Консультації найкраще проводити у вигляді відповіді на ті запитання, які цікавлять дітей. Групові форми охоплювали теоретичні та практичні семінари. Позитивні відгуки отримали такі форми як: ділові навчальні ігри (сюжетно-рольові, пошукові, проблемні), ігри-моделювання, ігри-аналіз. Ефективними груповими формами у процесі гурткової діяльності визнано:

- аналіз та вирішення проблемних ситуацій, в яких діти виступають у різних ролях;
- ділові навчальні ігри (сюжетно-рольові, пошукові, проблемні), ігри-моделювання;
- творчі справи як форма дозвілєвої діяльності гуртка

Групові форми роботи формують почуття відповідальності перед собою та колективом. Виховна цінність групової діяльності школярів зумовлюється тим, що діти вчаться безкорисливо робити позитивні справи, усвідомлюючи необхідність поєднання суспільних та особистих інтересів.

Масові форми організації гурткової діяльності характеризуються певною епізодичністю, та значною кількістю учасників. Ця форма охоплює одночасно значну кількість учнів, глядачів або учасників колективних заходів. Така форма розвиває пізнавальний інтерес, творчу активність, підвищує інтерес до знань, активізує волю, увагу школярів. Показниками ефективності масових форм гурткової роботи, здебільшого, вважають кількісне охоплення, активність самих членів гуртків. До масових форм також належать конкурси, олімпіади, екскурсії, фестивалі, вечори-зустрічі, виставки тощо [74, с. 15]. Основними видами масової форми організації діяльності у закладах позашкільної освіти є:

- конференції (проводять їх на матеріалі окремої наукової проблеми. Залежно від типу конференцій та індивідуальних особливостей колективу визначають структуру її проведення;

- конкурси (проводять для виявлення талантів, розвитку творчих можливостей членів гуртків. Конкурси, олімпіади організовують за певним графіком, заздалегідь повідомляють про це гуртківців. Переможців оголошують публічно, відзначаючи їх успіхи на урочистій лінійці);

- тематичні вечори (їх присвячують різноманітним аспектам внутрішнього і міжнародного політичного життя, науки, техніки, культури, спорту, явищ природи тощо. На таких вечорах виступають запрошені гості, демонструють кінофільми та ін. У їх підготовці й проведенні беруть участь самі члени гуртка);

- вечори-зустрічі з відомими людьми. Для участі в них запрошують відомих людей, письменників, літературознавців та ін. Водночас важливо подбати про активність учнів у їх підготовці і проведенні.

Найбільш ефективною масовою формою роботи закладу позашкільної освіти визнано змагання, під час яких діти отримують можливість виявити набуті

під час гурткових занять знання і вміння. Змагання – внутрішня «пружина» розкручування творчих сил, стимулювання до пошуку, відкриття, перемог над собою. Оцінювання проводиться, зазвичай, за бальною системою. Загальний бал підраховується по завершенню змагання, визначається команда-переможець.

Ефективність позашкільної освіти багато в чому залежить від методів, які використовуються. Методи позашкільної освіти – це засоби впливу педагога на вихованців, на свідомість, почуття, волю, поведінку, способи педагогічно правильної організації їх життя, трудової діяльності і відносин у ній.

Методи позашкільної освіти є важливими категоріями, що поділяються на:

- методи формування свідомості особистості (бесіди, лекції, диспути, приклади, інтелектуальні аукціони тощо);
- методи організації діяльності (педагогічні вимоги, суспільна думка, вправи, створення виховних ситуацій, ситуаційно-рольові ігри, соціально-психологічні тренінги, «мозкові атаки» тощо);
- методи стимулювання поведінки (змагання, заохочення тощо) [41].

З проблем підвищення якості гурткових занять здійснене узагальнення найбільш дієвих педагогічних прийомів.

Лови помилку – пояснюючи матеріал, керівник навмисно допускає помилку. Учні заздалегідь попереджені про це. Навчіть їх реагувати на помилку, заохочуйте їх увагу. Керівник має прагнення, щоб діти не тільки помітили помилку, зрозуміли «помилконебезпечне» місце, але й знали правильну відповідь. Гуртківці уважно слідкують за виконанням завдання і коментують, які помилки зроблені, чому, і як треба робити правильно.

Відстрочена відгадка – на початку заняття керівник дає загадку (дивовижний факт), відгадку до якого, ключ до розуміння буде надано в процесі заняття. Інший варіант – загадку дають в кінці заняття, щоб гуртківці мали нагоду обміркувати її вдома і на початку наступного заняття вислухати висновки і дати вірну відповідь, вірне тлумачення дивовижного факту.

Фантастичне припущення – керівник доповнює реальну ситуацію фантастикою. Цей прийом дає можливість подивитися на звичні речі з незвичної точки зору [62, с. 178].

Щедра оцінка – заохочувальний прийом для невпевнених в собі дітей. Оцінюємо словом, інтонацією, жестом, Використання цього прийому підбадьорює гуртківців, створює позитивний емоційний настрій, стимулює процес навчання. На цьому найменші успіхи дитини помічаються, авансуються майбутні успіхи, підтримується інтерес дитини до занять. Але для учня із завищеною самооцінкою «щедру оцінку» слід застосовувати обережно і помірковано.

Дитяче журі – керівник дає можливість гуртківцям не тільки оцінити роботу товаришів, але й розвивати вміння дітей аналізувати, відбирати вагомі критерії оцінки, обґрунтовувати свої висновки. Цей прийом широко використовується у гуртках декоративно-прикладного напрямку, коли в колективі обговорюють, які роботи надати на виставку.

Здивуй – цей прийом перегукується з прийомом «Фантастичне припущення» – керівник знаходить таку точку зору, при якій буденне стає дивовижним. Цей прийом збуджує увагу дітей не тільки на заняття, але й може мати «пролонговану» дію впродовж тривалого часу після заняття, чим більш частіше і різноманітніше застосовується саме цей прийом.

Ідеальна оцінка – учням пропонується самим поставити собі оцінки за виконану роботу, за підсумки одного заняття. Це показовий прийом з точки зору оцінки вимогливості керівника до школярів, як правило, критерії оцінювання учнів орієнтовані на рівень вимог керівника і це може стати приводом до роздумів керівника щодо корекції своєї роботи. Рейтинг – завершуючи роботу, школяр сам ставить собі оцінку. За ту саму роботу оцінку ставить і керівник. Цей прийом зорієнтовує дітей на правильні критерії оцінювання роботи і привчає до регулярного оцінювання своєї праці.

Приваблива мета – перед гуртківцем ставиться проста, розумна і приваблива для них мета, досягаючи якої вони опановують навчальні завдання,

що запланував педагог. Цей прийом тісно пов'язаний з мотивацією навчання і є надзвичайно важливим саме в позашкільному закладі, де відвідання занять добровільне. При відвіданні школи присутній елемент обов'язковості. В позашкільній мотивація занять тільки одна – інтерес. «Приваблива мета» може бути розрахована на одне заняття, на певну частину заняття, на один вид роботи, але це обов'язковий елемент навчально-виховного процесу в позашкільній [61, с. 18].

Навчи іншого – кожен гуртківець має змогу виступити в привабливій для себе ролі вчителя, наставника. Це активізує гуртківців, заохочує їх до сумлінного виконання навчальних завдань. Іноді пояснення товариша сприймаються більш прийнятно, ніж пояснення керівника.

Хто краще – момент змагання, як засіб активізації уваги, навчальної активності завжди був дієвим. Форма проведення змагання віддається на розсуд керівника. Змагання «Хто краще» може бути присутнім в роботі гуртка як окремий момент заняття, а може стати формою проведення всього заняття, як підбиття підсумків, вивчення цілої теми.

«Роби, як я» – з першого погляду виконання будь-яких дій чітко за керівником або призначеним керівником гуртківцем не несе в собі елементу творчості, але механічно обіграти ситуацію повторення дій, рухів стане для учнів цікавим.

Розширення поля оцінок – для позашкільного закладу, де відсутні оцінки, використання цього прийому дає широкий простір керівникові для урізноманітнення і емоційного оцінювання роботи гуртківців. Враховуючи віковий склад гуртківців, ступінь довірливості взаємовідносин, стиль взаємовідносин, рейтинг керівника в колективі, кожен педагог може розширювати поле оцінок в тій мірі, в якій вважає за доцільне. Шкала оцінювання може бути складена керівником і з долею гумору – «дуже, дуже гарно», «дуже, дуже старався», «дуже, дуже поспішав», «дуже, дуже стомився».

Кредит довіри – оцінювання роботи в «кредит». Враховуючи те, що позашкільний заклад не маніпулює оцінками, головною мотивацією навчання є

виключно інтерес. Відлякати гуртківця негативною оцінкою дуже просто, а заохотити, помітити найменшу вдачу («ти ще трошки попрацюєш, і я впевнений, що робота стане кращою»; «я відчуваю, що ти зможеш...»), створити позитивний настрій, вселити впевненість в свої сили керівник і може, і зобов'язаний.

Точка зору – привчає гуртківців аналізувати, оцінювати, аргументувати свої думки. прийом стає в нагоді при обговоренні закінчених робіт, при оформленні виставок. Іноді можна застосовувати цей прийом, поділивши групу на два табори опонентів, які по черзі висловлюють свою думку. Застосування цього прийому сприяє розвитку комунікативних навичок у дітей, вчить логічно вибудовувати аргументи, культурі спілкування.

Наведені педагогічні прийоми і приклади їх використання є лише невеличкими цеглинками у будівлі власного педагогічного досвіду кожного керівника. Кожен, хто працює з дітьми, має свій арсенал прийомів, методів, власних таємниць і здогадок, помилок і перемог [76].

Таким чином, головною метою діяльності керівника гуртка є створення умов для саморозвитку, самоствердження особистості дитини, підтримка і стимулювання її до активної життєвої позиції в майбутньому, тобто формування у вихованців життєвих компетенцій.

2.2. Використання інновацій у процесі формування всебічно розвиненої особистості в закладах позашкільної освіти

Освітня політика в Україні ставить перед управлінцями нові виклики та вимоги. Кожен сучасний та прогресивний керівник закладу позашкільної освіти повинен усвідомлювати значення відповідності закладу до цих нових задач, і тому першочерговим у його діяльності мають стати конкретні управлінські дії, що характеризуються новизною та інноваційністю. Інноваційна діяльність закладів позашкільної освіти реалізується системним пошуком та впровадженням нових

форм, моделей управління, у результаті яких підвищується ефективність роботи закладу загалом.

Закон України «Про позашкільну освіту» вказує, що позашкільна освіта може здобуватися одночасно із здобуттям дошкільної, повної загальної середньої, професійної та фахової перед вищої освіти, все це дає можливість керівнику закладом позашкільної освіти постійно поповнювати та розширювати діапазон можливостей надання освітніх послуг різним верствам населення [50]. Враховуючи специфіку позашкільного навчального закладу, що характеризується багатофункціональністю, багатопрофільністю, варто звернути увагу на спектр гуртків та дитячих об'єднань за їх напрямом та попитом здобувачів освіти. Відкриття нових цікавих за своїм наповненням гуртків дасть можливість охопити велику кількість дітей та молоді (наповнення груп), поповнить робочі місця, підвищить конкурентоспроможність такого закладу та тлі величезного вибору закладів приватного сектору. Тут варто звернути увагу на інноваційну продукцію, що може впроваджуватись в діяльність закладу, мова йде про нові програми, методичні посібники та ін. Крім того, введення в дію інноваційних моделей, авторських програм освітніх процесів дасть можливість педагогам проявляти новаторські ідеї, реалізовувати авторські проекти, ділитися новими здобутками.

На особливий щабель сьогодні ставиться стрімкий розвиток інформаційних технологій, тому управлінська діяльність повинна спрямовуватись і на цей важливий аспект, а саме: неперервний розвиток і пошук прогресивних методик вивчення та впровадження таких технологій; надання можливостей професійного зросту у цій сфері; створення доступу до всіх можливих інформаційних джерел; забезпечення закладу матеріально-технічним оснащенням; впровадження в діяльність закладу роботу офіційних сайтів, освітніх платформ, створення професійних блогів для вивчення та впровадження передового досвіду; поширення досвіду закладу через соціальні мережі; налагодження співпраці з провідними науковцями, педагогами через організацію вебінарів, скайп-конференцій тощо, поліпшення зв'язків з громадськістю.

Важливим чинником у будь-якому закладі є фінансове забезпечення. Позашкільні початкові заклади фінансуються за кошти засновника, державного та/або місцевих бюджетів, батьків, з інших джерел, не заборонених законодавством, та наші спостереження вказують, що цього замало для повноцінного існування. Тому перед керівником стоїть питання збільшення бюджету закладу. Це можливо через: збільшення госпрозрахункових гуртів та дитячих об'єднань, надання орендних послуг, вивчення та впровадження розширення можливостей платних послуг таких як: проведення концертних програм, запис фонограм, написання сценаріїв та ін.

Інноваційний процес у закладах позашкільної освіти – це комплексна діяльність педагогів щодо створення, засвоєння, використання та розповсюдження нововведень, яка допомагає перевести систему позашкільної освіти з режиму функціонування в режим розвитку [73].

Освітніми інноваціями у закладі позашкільної освіти називають новизну, що істотно змінює результати освітнього процесу, створюючи при цьому вдосконалені чи нові:

- освітні, дидактичні, виховні системи;
- зміст позашкільної освіти;
- освітні педагогічні технології;
- методи, форми, засоби розвитку особистості, організації навчання і виховання;
- технології управління позашкільним навчальним закладом.

Проблема підвищення якості позашкільної освіти вказує на мотивацію самонавчальної діяльності, використання інструментів самодіагностики та самопізнання.

Залежно від освітніх потреб кожної дитини, її пізнавальних можливостей та мотивів, здібностей і нахилів вибудовується особистісна освітня траєкторія одержання позашкільної освіти. У цьому контексті збільшується питома вага індивідуалізованих форм роботи з дітьми в поєднанні з груповими і

колективними. Педагог обирає форму та структуру навчальних занять, методи навчання, керуючись їх педагогічною доцільністю.

Успішність навчально-розвивальної та виховної роботи педагогічних колективів значною мірою залежить від органічного поєднання творчої праці та кращого досвіду досвідчених педагогів із новаторськими ініціативами молодих колег. Саме такий підхід є основою для визначення шляхів розвитку закладу і впровадження розмаїття інновацій.

Актуальною постає тема становлення й активної професійної самореалізації педагога-дослідника – носія інноваційної культури, що проявляє вільне творення нової інноваційної продукції з дотриманням принципу спадкоємності.

Можна виділити три групи інновацій:

- методичні;
- процесуальні;
- організаційно-технологічні інновації (див. рис. 2.3).

Інновації у закладі позашкільної освіти

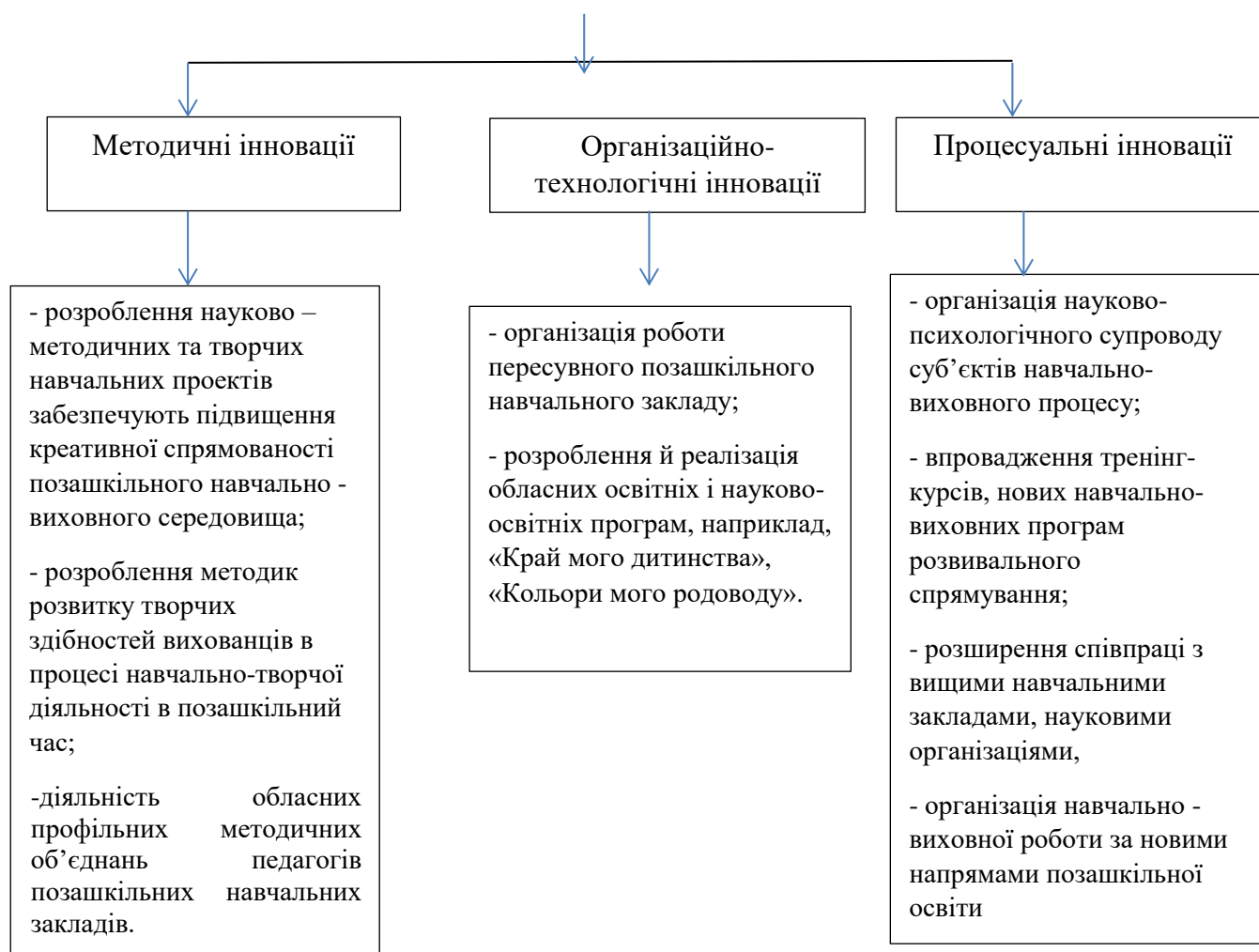

Рис. 2.3 Види інновацій у закладі позашкільної освіти [73]

Цілеспрямована робота педагогів над упровадженням інноваційних процесів у діяльність закладу позашкільної освіти є основою для формування загального освітнього простору.

В основу діяльності закладу позашкільної освіти має бути покладено інтеграцію навчально-розвиваючих і здоров'язбережувальних технологій:

- збагачення змісту навчально-виховних програм (розширення знань та уявлень вихованців про здоров'я, культуру здоров'я, здоровий спосіб життя; підвищення їхньої мотиваційної спрямованості на збереження й зміцнення власного здоров'я);

- розширення сфери навчально-творчої взаємодії вихованців із природним середовищем, формування елементарних навичок загартування, фізичного розвитку, здорового способу життя;
- впровадження сучасних особистісно орієнтованих форм і методів, педагогічних технологій позашкільної освіти;
- розвиток і впровадження сучасних інформаційних та інноваційних технологій навчання;
- оновлення змісту навчання та виховання [53, с. 78].

Інноваційна продукція – це нові програми, методичні посібники, освітні послуги; методичне забезпечення навчально-виховного процесу. В умовах закладу позашкільної освіти це:

- робота над авторськими програмами та над адаптацією типових програм;
- модернізація навчально-виховного процесу. Використання на заняттях психологічних вправ, завдань, які взяті з превентивних програм. Ведеться адаптація до умов позашкільного навчального закладу.
- інновації-трансформації, котрі змінюють форму занять. Приклад: методична програма «Конструктор занять» – нетрадиційні форми проведення занять і виховних заходів.

Особливість позашкільної освіти в тому, що знання, які вона дає дітям, виходять за межі шкільних програм, уроків, підручників. Широкий кругозір і практичні навички, компетенції – ось мета, до якої повинні прагнути педагоги.

Ідея втілення інноваційних технологій в управлінську, методичну та навчально-виховну діяльність передбачає досягнення мети високоякісної позашкільної освіти, тобто освіти конкурентноздатної, спроможної забезпечити кожній людині умови для творчого розвитку, самореалізації та самоутвердження у різних соціальних сферах.

До факторів, що сприяють започаткуванню інноваційних процесів у системі позашкільної освіти України належать соціокультурна євроінтеграція, оновлення

стратегії розвитку освіти, утвердження нових освітніх, виховних і розвивальних теорій, принципів, підходів, технологій освітньої роботи.

Важливим чинником активізації інноваційних процесів є актуалізація ідей саморозвитку позашкільної освіти як суспільно важливої освітньої системи, що забезпечує реалізацію потреб і запитів суспільства щодо організації освітньої роботи з дітьми та учнівською молоддю у сфері вільного від навчання часу.

Здійснюється дослідницька робота з проблем розроблення й упровадження інновацій із урахуванням соціально-економічного і соціокультурного розвитку, удосконалюються системи позашкільної роботи, здійснюються заходи щодо підвищення професійно-творчої компетентності педагогів, які організують навчально-творчу, пізнавальну, пошукову, дослідницьку діяльність вихованців закладів позашкільної освіти; формується досвід упровадження сучасних підходів, методик, технологій; розробляються організаційно-технологічні засади педагогіки співтворчості; адаптуються й удосконалюються інноваційні педагогічні технології на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій; здійснюється підсилення виховного потенціалу позашкільного середовища [44, с. 98].

Особливо важливими для розвитку системи позашкільної освіти на локальному організаційному рівні є активізація інноваційних процесів щодо розвитку (модернізації, трансформації, удосконалення тощо) педагогічних систем – систем освітньої роботи, сформованих відповідно до специфіки діяльності дитячих творчих об'єднань (гуртків, шкіл, студій, клубів, наукових товариств тощо). Аналіз матеріалів теорії і практики позашкільної освіти дозволяє здійснити узагальнення сучасних принципів діяльності педагогічних систем, що сформувалися і діють відповідно до соціально-освітніх концепцій, а саме: спрямованість на збагачення особистого позашкільного освітнього середовища для забезпечення самоактуалізації й самореалізації вихованців; урізноманітнення видів творчої діяльності вихованців; підвищення ефективності соціокультурної взаємодії суб'єктів в позашкільному освітньому соціумі. Такі принципи

діяльності сучасних педагогічних систем забезпечують пріоритетність ідей педагогіки співпраці і педагогіки співтворчості, спрямованості всіх організаційних форм освітньої роботи на особистісний розвиток вихованців, формування їх позитивного досвіду пізнавально-практичної та комунікативно-творчої взаємодії у позашкільному освітньому середовищі.

Не менш важливим є технологізація освітнього середовища – поширеність сучасних педагогічних технологій (загально-розвивальних, профільних навчальних, виховних, інформаційно-комунікаційних, тренінгових, навчально-дослідницьких, педагогічний менеджмент тощо), застосування нових технічних засобів навчання як цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику нових прийомів педагогічних дій і засобів, що сприяють цілісності освітнього процесу від визначення його мети до очікуваних результатів.

Використання досягнень психолого-педагогічної науки (теоретичні інновації), поширення перспективного педагогічного досвіду щодо продукування і використання інновацій у практичній діяльності (практичні інновації) забезпечують функціонування і розвиток закладів позашкільної освіти як середовища для формування, апробації, поширення інновацій. Результатами упровадження інновацій є зміни (освітні, методичні, управлінські) у педагогічних системах, підвищення якості освітньої роботи, оновлення науково-методичної бази, удосконалення матеріально-технічного забезпечення навчальних закладів, оптимізація психологічного супроводу навчально-виховного процесу, удосконалення управлінської діяльності, а, отже, і підвищення ефективності позашкільного освітнього простору. Зазначене зумовлюється цілеспрямованою діяльністю педагогів закладів позашкільної освіти щодо оновлення їх освітньої роботи; трансформацією освітнього процесу (цілей, завдань, принципів, змісту, методів і форм роботи), зумовленою сучасними тенденціями розвитку суспільства [44, с. 102].

Реалізація зазначеного можлива за умови упровадження інновацій у зміст і форми організації управління позашкільною освітньою системою, осучаснення

підходів до надання соціальних послуг в освіті з урахуванням завдань децентралізації освіти. Відповідно до всього зазначеного основними завданнями освітньої діяльності закладів позашкільної освіти має бути продукування практичних новацій – оригінальних форм, методів і технологій освітньої, методичної, управлінської роботи, що забезпечить багатовекторність і багаторівневість інноваційних процесів як основи розвитку позашкільної освіти, підсилить освітню й соціалізуючу спрямованість позашкільного освітнього середовища.

Цікавою формою роботи є також проведення майстер-класів на різну тематику для батьків вихованців гуртків. Так, під час гри «Ветеринарна аптека» діти молодших груп спільно з батьками засвоюють навички догляду за домашніми і кімнатними тваринами, отримують навички визначення ознак хвороб домашніх і кімнатних тварин та шляхи захисту здоров'я дітей від спілкування з тваринами. Педагогічний колектив, постійно вивчаючи теоретичні аспекти різноманітних новітніх освітніх технологій, впроваджує їх в практику своєї роботи, а саме: метод кейс-стаді; метод ТВВЗ (теорія вирішення винахідницьких завдань); метод тренінгів.

З метою формування нової творчої особистості педагогічний колектив закладу позашкільної освіти працює над подальшим розвитком системи пошуку, розвитку та підтримки юних талантів, впровадження нестандартних методів роботи з дітьми з особливими потребами.

Для більшості вихованців проблемним є засвоєння великого обсягу інформації, яка, на їх думку, не завжди їм потрібна. Упровадження інноваційних технологій та методик навчання і виховання сприяє різнобічному розвитку гуртківців, зацікавленості вихованців і викладачів. Однією з таких методик, яка вчить знаходити необхідну інформацію, піддавати її аналізу, систематизувати та вирішувати поставлені задачі, є квест. Саме він дозволяє розвивати активне пізнання на заняттях, сприяє розвитку мислення, допомагає долати проблеми та труднощі, а саме: вирішити, розплутати, придумати, уміти застосовувати свої

знання на практиці у нестандартних ситуаціях, тобто актуалізувати знання, вчить мислити логічно, розвиває інтерактивні здібності. Педагогічними працівниками комунального закладу було організовано та проведено екологічний квест, метою якого було ознайомити школярів з різноманіттям природи краю, спонукати до вивчення рослинного та тваринного світу; залучити школярів до практичної діяльності з розв'язанням проблем навколишнього середовища місцевого значення; формувати у школярів екологічну культуру, віру в свої сили та сприяти виробленню активної життєвої позиції, прагнення до здійснення громадянських дій; виховання наполегливого прагнення до активної охорони та відновлення навколишнього природного середовища.

Однією з інноваційних форм роботи в закладі є застосування в навчально-виховному процесі методу проєктів. На нашу думку, це один з ефективних засобів розвитку пізнавальних та творчих здібностей вихованців. Учнівський та педагогічний колектив закладу позашкільної освіти можуть розробити та реалізувати проєкт «Навчальна пасіка». Метою та завданнями проєкту є: формування у дітей екологічної культури, дбайливого ставлення до природи, до всього живого; навчання дітей умінням і навичкам роботи з бджолами, використовуючи навчальний макет пасіки; розвиток пізнавального інтересу і спостережливості, прагнення пізнати рідну природу, її красу; позитивне ставлення до цінностей природи, готовність оберігати і відновлювати її; створення середовища для самореалізації та професійного самовизначення. Використання макету дозволяє залучити дітей до вивчення одного із найбільш цікавих і традиційних українських ремесел. Школярі мають змогу вивчати нові методи і прийоми пасічникування, ознайомлюються із властивостями продуктів бджільництва, дізнаються про особливості бджолої сім'ї хворобами бджіл і способами їх лікування, обговорюють питання необхідності охорони бджіл. Вихованці гуртків виготовляють і вдосконалюють пасічницький інвентар та обладнання. Особливо важливе значення для юннатів має вироблення практичних навичок роботи з бджолами. Тому пізнавати ази пасічницької роботи допоможуть

практичні заняття, під час яких керівник використовує макет навчальної пасіки. Його створення дає змогу наочно спостерігати за всіма роботами бджоляра, практично опинившись разом з ним на пасіці та усвідомити важливість охорони бджіл [37, с. 21].

Ще оди проект, який може реалізуватися у закладах позашкільної освіти має назву «Добро починається з тебе». Етапи реалізації проекту наведено в додатку Б.

Серед поширених сьогодні педагогічних технологій особливе місце в процесі навчання займають тренінгові технології. Сутність їх полягає у тому, що навчальний процес відбувається за умов постійної активної взаємодії всіх учасників навчально-виховного процесу. Це можливо в повній мірі за умови впровадження у навчально-виховний процес саме тренінгових технологій. Моделювання життєвих ситуацій, використання ігрових методик, спільне вирішення проблем на основі аналізу – все це передбачає підготовку вихованців до самостійного життя, бо сприяє формуванню атмосфери співробітництва, взаємодії. Під час тренінгу створюється неформальне, невимушене спілкування, яке відкриває перед групою безліч варіантів розвитку та розв'язання проблеми, заради якої вона зібралася. Як правило, учасники в захваті від тренінгових методів, тому що ці методи роблять процес навчання цікавим, не обтяжливим

Тренінгові технології – це система діяльності по відпрацюванню певних алгоритмів навчально-пізнавальних дій і способів розв'язання типових задач у ході навчання (тести, психологічні тренінги інтелектуального розвитку, розв'язання задач). Тренінгова форма навчання відрізняється від традиційної тим, що в групі відбувається взаємне навчання її учасників. Вони можуть обмінюватися особистими навиками роботи, пробувати нові прийоми. За допомогою тренінгу розвиваються здібності людини до навчання чи оволодіння нею будь-якими складними видами діяльності. Варто відмітити позитивні зміни, які відбуваються в результаті застосування таких тренінгів:

– особистісні зміни;

- спілкування з однолітками (можливість обмінюватись думками, продуктивно працювати в команді);
- якісний відпочинок та оздоровлення;
- можливість отримати додаткові знання та навички.

Така методика проведення заняття дає можливість школярам закріпити та поглибити теоретичні та практичні знання.

Для школярів у закладі позашкільної освіти доцільно проводити психологічні тренінги, в рамках яких діти мають змогу набути нових вмінь та навичок. Приклади тренінгів: «Вміння проявляти свої почуття», «Лідерство», «Тренінг ефективного спілкування», «Ми за здоровий спосіб життя», «Моя зовнішність (адекватне сприйняття самого себе)», «Формула гарного настрою», «Тренінг психологічного здоров'я», «Тренінг формування потреб у здоровому способі життя», «Я – маленький українець» [70, с. 224].

У позашкільних навчальних закладах особливе місце займають інтегровані заняття, які стимулюють різноманітні форми творчої співпраці гуртківців. Великі можливості розкривають тематичні тижні, кількість і тематика яких постійно зростає. Традиційними стали «Тиждень біології», «2Тиждень сільського господарства», «Тиждень екології», «Тиждень права». Тематичні тижні досить насичені та дають змогу проявити себе як педагогам, так і вихованцям закладу. В рамках тематичних тижнів для вихованців організовується безліч масових заходів, екологічних ігор, вікторин та брейн-рингів. Інформація про проведення тематичних тижнів широко висвітлюється в засобах масової інформації (міські газети, телерадіопередачі на телебаченні, інформація на сайті закладу) та інформаційно-методичному віснику. Інтегроване заняття дає можливість учневі більш повно побачити картину явища та є потужним стимулятором розумової діяльності. Діти починають аналізувати, зіставляти, порівнювати, шукати зв'язки між предметами і явищами. В кінці такого заняття всі учасники повинні самостійно позначити ті міжпредметні зв'язки, заради яких і планувалося заняття. Тобто мета повинна бути досягнута. На етапі закріплення педагог повинен це

побачити, тому вправи цього моменту уроку повинні бути найбільш яскравими, конкретними, придатними для індивідуальної роботи.

В управлінні інноваційними процесами ми застосовуємо нові принципи управління й створення при цьому відповідних умов для:

- постійної реалізації освітніх нововведень;
- надання конкурентоспроможних освітніх послуг;
- здійснення оперативного інформаційного зв'язку з усіма учасниками навчально-виховного процесу;
- допрофільну підготовку вихованців за 3 – 4 напрямками, їх адаптованість до швидко змінюваних вимог суспільства.

Управління інноваційною діяльністю неможливе без управління самоосвітньою діяльністю керівника гуртка, яке має чітко окреслені завдання:

- створення педагогу умов для інтелектуального, соціального й духовного розвитку, самореалізації;
- досягнення оптимальної реалізації впливу самоосвіти на розвиток особистості керівника гуртка;
- забезпечення максимальної мобілізації психічних ресурсів особистості з метою її самореалізації.

Використання інноваційних технологій відіграє велику роль в діяльності закладу та навчально-виховному процесі, сприяє розвитку мислення, здібностей, спонукає дітей до самостійних досліджень і творчих робіт, дає можливість реалізувати себе як неординарну, креативну особистість, свої пізнавальні здібності, прагнення до самовдосконалення й самореалізації.

Важливого значення набуває системне впровадження нових інформаційних технологій:

- спеціалізовані гуртки і наукові товариства;
- природні лабораторії;
- інтернет-класи;
- проєкти раціоналізаторів та винахідників;

- пробні захисти науково-дослідницьких робіт;
- вебінари;
- конкурси в он-лайн режимі;
- науково-практичні конференції;
- дистанційна форма роботи [73].

Застосування інтерактивних технологій висуває певні вимоги до структури занять у гуртках позашкільного навчального закладу. Як правило, структура таких занять складається з п'яти етапів:

1. Мотивація.
2. Оголошення теми та очікуваних результатів.
3. Надання необхідної інформації.
4. Інтерактивна вправа.
5. Підведення підсумків.

Так, на заняттях з народознавства, вивчаючи тему «Рослини – символи та обереги нашого народу», керівник гуртка може повідомити, що у новорічній обрядовості задовго до привнесеного Петром I звичаю ставити ялинку, в Україні використовували інше дерево. Його викопували восени і ставили в діжку з землею у хаті, де воно стояло до Нового року. За тим, як росло дерево, передбачали свою долю: якщо до Нового року воно зацвітало, це був добрий знак. Цим деревом була вишня. До цього ж методичного прийому можна віднести такі варіанти: «Що відбудеться, якщо...?» У цих питаннях розглядаються парадоксальні ситуації. Наприклад «Що відбудеться, якщо зникнуть аптечні ліки». Діти самі можуть знайти і запропонувати подібні ситуації для обговорення. Яку саме інтерактивну методику доцільно використати під час заняття, обирає безпосередньо керівник гуртка, враховуючи тему, мету, поставлені задачі.

Наприклад, на основі інтерактивних методик педагог створює ігрові ситуації. Так «мозковий штурм» перетворюється в нараду піратів. Школярам повідомляють, що піратський корабель зазнав аварії і команда потрапила в незнайоме місце і потрібно зібрати матеріал, про даний населений пункт, звідки і

як з'явилась назва даної місцевості, озер, річок, вулиць, площ, як зберігаються історичні та культурні пам'ятки в даному населеному пункті. Капітан приймає рішення скликати нараду команди, щоб у умовах дефіциту часу та інформації знайти ефективний розв'язок задачі [73].

Знайомлячи школярів з рідним краєм, щоб виявити рівень знань дітей з даної теми, можна застосувати метод «вірю – не вірю», або запропонувати їм частину речення, а вони повинні по черзі його продовжити. В нашій області є... Я рекомендую відвідати це місце тому що.....(Діти по черзі продовжують речення).

На заняттях закріплення знань доцільно використовувати популярну гру «Дешифрувальник». Дітям роздають карточки, на яких закодовано назви міст. Допоможе їх розкодувати мобільний телефон.

Момент змагання, як засіб активізації та утримання тривалий час уваги, навчальної активності завжди був дієвим. Змагання може бути присутнім в роботі гуртка як окремий момент заняття, а може стати формою проведення всього заняття, як підбиття підсумків, вивчення цілої теми, опанування всього концертного номеру. Так заняття-змагання гуртка «Рукоділья» «Хто краще знає, хто краще вміє» було поділено на дві логічні частини: теоретичну та практичну. Під час I частини діти мали змогу позмагатися в знанні теоретичного матеріалу, а під час II частини – практичних умінь та навичок, здобутих у гуртку. Крім того, працюючи в малих групах, вихованці самостійно знаходять вирішення проблемних питань, вчаться координувати власні дії.

Враховуючи те, що позашкільний заклад не маніпулює оцінками, головною мотивацією навчання тут є виключно інтерес. Відлякати гуртківця негативною оцінкою дуже просто, а заохотити, помітити найменшу вдачу («ти ще трошки попрацюєш, і я впевнений, що робота стане кращою»; «я відчуваю, що ти зможеш...»), створити позитивний настрій, вселити впевненість в свої сили керівник і може і зобов'язаний.

Прийом «Дитяче журі» – дає можливість гуртківцям не тільки оцінити роботу товаришів, але й розвивати вміння дітей аналізувати, відбирати вагомі критерії оцінки, обґрунтовувати свої висновки. Цей прийом можна широко використовувати у гуртках декоративно-прикладного напрямку, коли в колективі обговорюють, які роботи надати на виставку, або під час конкурсних програм художньо-естетичного напрямку залучати до роботи в журі старших гуртківців.

Ідеальна оцінка – вихованцям пропонують самим поставити собі оцінки за виконану роботу, за концертний виступ, за підсумки одного заняття. Це показовий прийом з точки зору оцінки вимогливості керівника до гуртківців, як правило, критерії оцінювання учнів орієнтовані на рівень вимог керівника і це може стати приводом до роздумів керівника щодо корекції своєї роботи. [6]

Необхідність застосування інтерактивного навчання у позашкільних навчальних закладах зумовлене тим, що сьогодення освіта є сучасником процесу зародження нового світового простору. Ті, хто розпочав застосування цього методу, вважають його однією із складових освітньої політики майбутнього, тому що передбачає глобальну освіту особистості й глибоке педагогічне оновлення [16].

Варто відзначити гнучкість структури закладу позашкільної освіти, різноманітність сфер діяльності і спілкування, а також суб'єкт-суб'єктні відносини на основі взаємодопомоги та підтримки, що, безперечно, приваблюють дітей та молодь. У наш час педагогічний процес визначається насамперед економічними та соціальними чинниками. Посиленню потреби особистості у додатковій освіті сприяють пануючі ринкові відносини, конкурентність в усіх галузях життя, можливість обрати напрям діяльності.

Таким чином, активне використання потенціалу позашкільного середовища може суттєво ускладнитись через невідповідність вимог, які висувають до дитини школа, позашкільні заклади та батьки. Ось чому, на наше переконання, говорити про цілісність системи виховання особистості молодшого школяра можна в перспективі, оскільки позашкільні заклади добудовують, продовжують шкільний

педагогічний процес. Актуальною наразі залишається проблема матеріального та кадрового забезпечення позашкільних навчальних закладів, а також стійкого зв'язку загальноосвітніх навчальних закладів із установами позашкільної освіти, що має вирішити питання безперервності всього організованого педагогічного процесу. Лише при вирішенні означених проблем можна говорити про позашкільний педагогічний процес як цілісну систему виховання особистості школяра.

2.3. Методичні рекомендації щодо вдосконалення організації позашкільних виховних заходів

Подальший розвиток закладів позашкільної освіти потребує урізноманітнення форм і методів організації профільної пізнавально-практичної діяльності дітей та молоді; оптимізації умов для забезпечення суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин; підвищення ролі позашкільного освітньо-виховного простору – просторового та середовищного об'єднання суб'єктів діяльності, між якими встановлено тісні взаємозв'язки, що забезпечують ефективність навчально-творчої взаємодії. Це зумовлює потребу розроблення концептуальної моделі діяльності педагогічних колективів щодо впровадження компетентнісного підходу як в освітньо-виховний процес, так і в діяльність внутрішнього та зовнішнього компонентів освітньо-виховного простору (середовища), що є технологічно необхідним для максимального використання виховних і соціалізуючих можливостей позашкільних навчальних закладів.

Аналіз наукових публікацій, матеріалів з досвіду роботи закладів позашкільної освіти дає змогу стверджувати, що на сьогодні достатньою мірою розроблені науково-методичні засади для реалізації концептуальної моделі впровадження компетентнісного підходу в освітньо-виховний процес, що сприяє підсиленню активності та креативної спрямованості педагогічного мікросоціуму. Формування базових компетентностей, особистісний розвиток вихованців, їхня творча самореалізація, на наш погляд, забезпечуються в процесі занять за

навчальними програмами розвивального спрямування; інтегрованих занять із вихованцями різнопрофільних гуртків або різновікового контингенту, творчими та лідерськими групами; індивідуальної роботи з обдарованими вихованцями, із дітьми, які потребують підвищеної педагогічної уваги [1, с. 191].

Підготовка заняття – це розробка комплексу заходів та вибір такої схеми організації навчально-виховного процесу, яка в даних конкретних умовах забезпечить прогнозований кінцевий результат. Підготовча робота полягає в «пристосуванні» освітньої інформації до можливостей групи, оцінки та вибору такої схеми організації пізнавальної праці і колективної співпраці, яка дасть максимальний ефект. Безумовно, потрібно підкреслити той факт, що керівник гуртка добре знає та володіє фактичним матеріалом, вільно орієнтується у своєму навчальному предметі.

В основі підготовчої роботи – алгоритм підготовки заняття, послідовне виконання кроків якого гарантує урахування усіх важливих факторів та обставин, від яких залежить ефективність майбутнього заняття. Алгоритм включає у себе діагностику, прогнозування і планування. Діагностика являє собою уточнення можливостей вихованців, мотивів їх діяльності та поведінки, інтересів та здібностей, характеру навчального матеріалу, його особливостей та практичної значущості, структури заняття. В результаті педагог отримує діагностичну карту заняття, де наочно видно фактори, що визначають його ефективність.

Прогнозування спрямовано на оцінку різних варіантів проведення майбутнього заняття та вибір із них оптимального. Обсяг знань (умінь), формування яких складає мета заняття, приймається за 100%. Звичайно, занижує цей відсоток вплив факторів, що перешкоджають. Від ідеального результату віднімається величина втрат та одержується реальний показник ефективності заняття.

Для реалізації цих завдань рекомендується в навчальній діяльності використовувати як традиційні типи занять та їх форми, так і нетрадиційні. Розгляньмо їх детальніше в порівнянні. Кожне заняття має свою структуру. Тип

заняття визначається наявністю та послідовністю структурних частин. Наприклад, комбіноване заняття має класичну структуру з 4-х складових:

- підготовка до освоєння нових знань;
- засвоєння нових знань та умінь;
- закріплення та систематизація;
- застосування на практиці [12, с. 45].

У позашкільні зручніше використовувати класифікацію, що створена на основі типів занять, виділених за характером пізнавальної діяльності та логічним змістом роботи:

- вступне заняття;
- заняття первинного ознайомлення з матеріалом;
- вивчення та засвоєння нових знань, умінь;
- застосування отриманих знань на практиці;
- заняття з формування навичок;
- заняття із закріплення, повторення та узагальнення;
- контрольне;
- змішане (комбіноване).

В рамках стандартного заняття можна використовувати різні фрагменти нетрадиційних занять, а саме:

- заняття, які проводять самі гуртківці;
- естафета;
- вікторина;
- рольова гра (заняття-ділова гра);
- диспут (заняття-діалог);
- подорож;
- інтерв'ю;
- прес-конференція;
- заняття-гра, що є імпровізацією популярних телепередач (КВК, «Поле чудес», «Що, де, коли?»);

- аукціон;
- заняття-взаємного навчання;
- інтегроване заняття (науково-дослідницьке);
- конкурс;
- фантазія;
- казка;
- театралізоване заняття [12, с, 48].

Керівник гуртка, проводячи заняття будь-якого типу, завжди повинен усвідомлювати головні дидактичні завдання: чи то засвоєння нових завдань, чи формування вмінь і навичок, чи узагальнення і систематизація, або ж перевірка і корекція навчальних досягнень гуртківців. Відповідно до цього і підбирати методи навчання. Вибір методів роботи цілком залежить від особистого бачення педагогом задач педагогічного процесу та шляхів досягнення мети, з чого, власне, й складається сутність вибору педагогічної технології.

Так, гуртки початкового технічного моделювання можуть стати першим етапом розвитку технічної творчості учнів від 6 до 10 років. Під час занять діти розширюють і поглиблюють уявлення про геометричні фігури, отримують перші відомості про технічну естетику, вчать володіти справжнім столярським приладдям, а головне – самостійно працювати. Діти із задоволенням майструють свої вироби, їх успіхи в технічній творчості допомагають знайти в собі впевненість, авторитет в дитячому колективі. Практика показує, що діти, які займалися у гуртках технічної творчості, часто обирають професії інженерів, винахідників, конструкторів. Керівник гуртка починає навчання дітей з виготовлення найпростіших іграшок. У процесі роботи діти набувають умінь працювати з різноманітними матеріалами – папером, картоном, пластиліном, вчать користуватись інструментами. На заняттях гуртка діти можуть виготовити матеріали для ігор. Адже гра має велике виховне і розвиваюче значення для дитини.

Діти молодшого шкільного віку цікавляться турнірами з інтелектуальних ігор, які дають можливість розширити кругозір, проявити спостережливість, винахідливість. Видів інтелектуальних ігор дуже багато. Для багатьох з них потрібні картинки, картки, геометричні фігури. Виділяють групи ігор: розрізні та складні геометричні фігури. Тематика розрізних ігор охоплює багато галузей знань. Насамперед потрібно підібрати відповідні картинки і наклеїти їх на картон або фанеру, тоді розрізати на декілька частин. Дитина повинна скласти з них картинку. Зміст складних геометричних фігур зводиться до того, щоб з декількох різних частин скласти плоску геометричну фігуру. В деяких іграх є тільки одне вирішення, і для тих, хто його знайшов, гра далі не буде цікавою. Інша справа, коли діти грають в «Кубики для всіх» або в «Танграм». Із семи елементів, що входять у цю гру, можна скласти багато різноманітних фігур. До цієї гри схожі «Китайські головоломки», які можна використовувати у формі гри і турнірів. Китайські головоломки мають дуже давнє походження. Вони виникли в Китаї раніше, ніж шахи, чотири тисячоліття тому. Їх суть полягає в наступному: з семи частин головоломки (вони вирізані з квадратної пластики) можна скласти безліч різноманітних силуетних фігурок. Правила складання такі: до складу кожного силуету повинні входити всі сім шматочків; вони не повинні перекривати один одного. Ви знайдете серед силуетів досить правдоподібні, не дивлячись на простоту їх контурів. Скласти ці силуети часом дуже важко. Добре проходять змагання по складанню фігурок між декількома гравцями, яким необхідно дати для орієнтації контури силуетів. Китайську головоломку можна випилювати з фанери, пластику, тонких дощечок або вирізувати з товстого картону, обклеєного з обох боків папером однакового кольору. Для зберігання деталей головоломки потрібно виготовити спеціальну коробочку.

Специфічні принципи позакласної та позашкільної роботи спрямовані на пробудження ініціативності, творчості учнів, реалізації їх потреб у діяльності, яка становить для них непересічний інтерес [44, с. 50].

Основними завданнями на 2020 – 2021 роки залишається забезпечення безперервності і наступності освітньо-виховної роботи, створення умов для виявлення, розвитку творчих здібностей дітей та учнівської молоді в процесі пізнавально-творчої діяльності в гуртках, інших творчих об'єднаннях. Цей рік має стати роком розвитку талантів дітей, підтримки їх творчих, інтелектуальних і спортивних досягнень.

Ефективне розв'язання існуючих проблем позашкільними навчальними закладами можливе на основі реалізації на практиці таких провідних шляхів подальшого розвитку системи позашкільної освіти і виховання:

– організаційно-педагогічний напрям, у межах якого позашкільні навчальні заклади разом із загальноосвітніми школами, професійно-технічними і вищими навчальними закладами – мають складати в регіонах України різнорівневу і водночас цілісну освітньо-виховну систему, яка індивідуалізує інтелектуальний, духовний і фізичний розвиток молоді людини в межах єдиного освітнього і соціокультурного простору держави. За умови створення такої системи позашкільні навчальні заклади будуть у змозі забезпечувати динамічність, диференціацію та індивідуалізацію навчально-виховного процесу як соціального явища, яке є природною складовою життя і дасть змогу ефективно розкривати й реалізувати життєві та освітні потреби на основі врахування наступності змісту різних рівнів освіти з огляду на еволюцію свідомості особистості та розвиток різноманітності її життєдіяльності;

– функціонально-змістовий напрям, у межах якого позашкільні навчальні заклади мають забезпечити ефективну соціалізацію особистості, тобто створити ефективні умов інтеріоризації знань, іншої інформації та суспільного досвіду в спільній діяльності учнівського і педагогічного колективів (навчально-пізнавальній, діяльнісно-практичній, комунікативній). Логічним продовженням є гуманістична функція позашкільної освіти, реалізація якої забезпечить створення комфортних умов для самореалізації й самоствердження особистості, задоволенні її інтелектуальних і духовних потреб та особистої свободи, захисту прав дитини,

поваги до неї та визнання її гідності. Важливою функцією щодо створення в регіонах України різнорівневої і водночас цілісної освітньо-виховної системи, є культурологічна функція позашкільної освіти. Саме завдяки їй має здійснюватися трансформація, відтворення і збереження у свідомості особистості досягнень вітчизняної і світової культури, культури спілкування на рівні сім'ї, учнівського і студентського колективу, громади. Актуальною є функція створення умов для рівного доступу до якісної освіти в умовах позашкільного навчального закладу, реалізація якої забезпечить комфортні умови для здобуття дітьми і учнівською молоддю додаткових знань, умінь та навичок за інтересами, сприятиме розвитку, стимулюванню та реалізації їхнього духовного і творчого потенціалу, професійному самовизначенню та допрофесійній, у деяких випадках і професійній підготовці особистості;

– науково-методичний напрям, розв'язання визначених у його межах проблем, має в найближчій перспективі забезпечити вдосконалення якості позашкільної освіти, а отже, розширення і поглиблення змісту здобутих додаткових знань, сформованих умінь і навичок учнів і, як результат, має забезпечити необхідний рівень функціональної адаптації особистості до умов сучасного суспільства відповідно їх індивідуальних особливостей, інтересів та потреб. Його реалізація має забезпечити: розвиток учнів на всіх рівнях позашкільної освіти, де провідним є формування здібності самостійно навчатися; створення умов для залучення до активної навчально-пізнавальної, соціально значущої діяльності кожного з учнів; формування творчої особистості учня; вироблення навичок пошукової і дослідницької діяльності, які сприяють розвитку критичного мислення і забезпечують формування наукового-інноваційного типу особистості; підвищення мотивації до спільної діяльності у групі, співпраці як такої, формування комунікаційно-діалогових компетентностей; формування в учнів уявлень про діалог культур як безальтернативної філософії функціонування сучасного соціокультурного середовища. Необхідно посилити психолого-педагогічний, науково-методичний супровід навчально-виховного процесу,

зокрема, активізувати створення відповідних підручників, іншої навчально-методичної літератури у вищих педагогічних навчальних закладах, інститутах післядипломної педагогічної освіти, що має значно підсилити ефективність підготовки педагогічних кадрів для роботи у позашкільних навчальних закладах різних типів;

– структурно-організаційний напрям, у межах якого розвиток системи позашкільної освіти буде прогресивними за умови збереження і оптимізації мережі позашкільних навчальних закладів з поступовим зростанням їх кількості, інших освітньо-виховних осередків позашкільної роботи, особливо у містах, районних центрах та на базі сільських шкіл з метою повнішого охоплення молоді та поєднання більш якісних освітніх послуг, модернізації навчально-матеріальної бази цих закладів, створення умов безкоштовного або ж пільгового користування культурно-оздоровчими та спортивними закладами тощо [55, с. 198].

З огляду на зазначене, актуальними питаннями цього навчального року є:

– збереження та розширення мережі позашкільних навчальних закладів, дитячих творчих об'єднань;

– удосконалення навчально-виховної роботи з національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді;

– розробка та реалізація навчальних програм, соціально-освітніх проєктів краєзнавчого, військово-патріотичного спрямування;

– формування регіональної системи соціального співробітництва позашкільних навчальних закладів із інститутом сім'ї на основі збереження духовної єдності поколінь, створення умов для спільної творчої діяльності дітей та їхніх батьків у позашкільному освітньо-виховному просторі;

– забезпечення вільного вибору кожною дитиною напрямку та виду діяльності, врахування запитів дітей та батьків у роботі позашкільного навчального закладу;

- впровадження особистісно-орієнтованих технологій компетентнісного та діяльнісного підходів у навчально-виховний процес позашкільного навчального закладу;

- створення умов для соціально-педагогічної, психолого-педагогічної підтримки дітей та молоді “групи ризику”, соціально вразливих груп; профілактика асоціальної поведінки в дитячому й молодіжному середовищі;

- розвиток інформаційних та комунікативних технологій, організація дистанційного навчання, в тому числі для дітей з особливими потребами;

- удосконалення змісту навчальних програм, форм і методів навчання та виховання на основі компетентнісного і діяльнісного підходів.

Аналіз зарубіжного досвіду та його інтерполяція на вітчизняну практику, дає підстави визначити перспективні напрями діяльності закладів позашкільної освіти з формування творчо спрямованої особистості дитини:

- вбачати місце позашкільної освіти у цілісному освітньому процесі;

- відстоювати розвиток позашкільної освіти як державного інституту, котрий вирішує завдання соціальної політики щодо потреб свідомої, культурної, здорової творчої особистості, здатної до самореалізації в суспільстві на основі загальнолюдських (безпечна, змістовна зайнятість творчий розвиток, соціалізація, відповідального життя), держави;

- збереження та розвиток мережі державних позашкільних навчальних закладів (створення відповідних соціально закладів позашкільної освіти в сільській місцевості – залучення обдарованих дітей з дисфункційних та дистантних сімей, соціальних сиріт (дітей заробітчан);

- забезпечення державних гарантій доступності та рівних можливостей здобуття позашкільної освіти різними соціальними категоріями – удосконалення змісту, організаційних форм, методів і технологій поза шкільної освіти на основі сучасних досягнень психологічної практики, соціально-культурного замовлення;

- профілактика негативних проявів у дитячому та молодіжному середовищах;

– розвиток творчих здібностей у дітей з особливими потребами. Компаративний аналіз формування творчо спрямованої особистості дитини виявив відмінності концепцій і соціально національних систем неформальної освіти. Серед них: традиції інтегрованості (дезінтеграції) закладів неформальної освіти із загально-елементарної освіти; орієнтація на дитячу національну субкультуру; відмінності державного (муніципального) управління закладами неформальної освіти (централізована або децентралізована модель), наявність або відсутність комплексного підходу до позашкільної освіти дітей дошкільного віку [57, с. 110].

Отже, порівняльний аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду позашкільної освіти дає підстави стверджувати, що позашкільна освіта в Україні акумулює кращі традиції світового досвіду і розвивається згідно зі світовими тенденціями. Стратегічною метою позашкільної освіти є створення умов і механізмів стабільного розвитку закладів позашкільної освіти на основі збереження національних традицій і мережі закладів та забезпечення сучасної якості.

Важливо, щоб кожен заклад позашкільної освіти став для дитини осередком становлення громадянина-патріота України, готового брати на себе відповідальність, самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єдності української політичної нації та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві.

Висновки до розділу 2

Українська система позашкільної освіти, що ввібрала культурні, історичні, ментальні особливості, унікальна й відображає національну специфіку розвитку суспільства й української педагогічної науки. Тому в умовах реформування освітньої галузі державна політика мала б спиратися на цей досвід, бути послідовною та виваженою щодо визначення місця й ролі позашкільної освіти в освітній системі країни. Достеменно відомо, що позашкільна освіта має суттєвий вплив на гармонійний розвиток особистості дитини. Чим ширший вибір форм і напрямів занять за інтересами можуть забезпечити позашкільні установи або освітні заклади в позаурочний час, тим ефективнішими можна вважати створені на місцях умови для такого розвитку.

Проаналізувавши результати наукових досліджень та досвід роботи позашкільних виховних закладів в Україні на сучасному етапі, ми можемо констатувати, що останнім часом значно зросли вимоги до змісту і форм їх діяльності, що зумовило підвищення інтенсивності процесу вдосконалення та перебудови їх роботи в цілому.

Зміст позашкільної освіти спрямований на всебічний розвиток особистості, формування нового соціального досвіду на основі власних бажань дитини, урахування її нахилів і задатків.

Методика позашкільного педагогічного процесу базується на природо-відповідній творчій поведінці особистості дитини. Форма організації занять у позашкільному навчальному закладі повинна базуватися на грі, яка є провідною діяльністю у цьому віці.

Введення інновацій у структуру закладу позашкільної освіти дає свої позитивні результати, а саме: збільшиться відсоток дітей, залучених до позашкільної освіти, зокрема у районах; якісно покращиться процес оздоровлення та відпочинку обдарованих і талановитих дітей та учнівської молоді.

При всьому різноманітті технологій навчання: дидактичних, комп'ютерних, проблемних – реалізація провідних педагогічних функцій залишається за

педагогом. З упровадженням у навчально-виховний процес сучасних технологій педагог все більш освоює функції радника. Це вимагає від нього спеціальної психолого-педагогічної підготовки, оскільки у професійній діяльності реалізуються не тільки спеціальні, предметні знання, але й сучасні знання в галузі педагогіки і психології, технології навчання і виховання. На цій базі формується готовність до сприйняття, оцінки та реалізації педагогічних інновацій.

ВИСНОВКИ

Одержані у процесі дослідження позитивні результати дали змогу зробити такі висновки:

1. Сучасний зміст позашкільної освіти забезпечує умови для розвитку особистості дитини та самовдосконалення педагогів. Позашкільна освіта активно використовує інваріантну і варіативну складові навчальних програм, оскільки її результатом є не тільки цифрові показники, а перш за все, індивідуальні досягнення, особистісні зміни у навчанні, вихованні та розвитку кожного вихованця.

2. Аналіз психологічної та педагогічної літератури, дав підстави констатувати, що упровадження компетентнісного підходу в освітньо-виховний процес позашкільних навчальних закладів є важливим чинником підсилення локальних інноваційних процесів, зокрема щодо удосконалення змісту та форм організації науково-дослідницької, пошукової діяльності дітей та учнівської молоді; оптимізації оздоровчо-виховної, екскурсійно-експедиційної, туристсько-краєзнавчої, фізкультурно-спортивної роботи; упровадження нових форм профільної освіти та допрофесійної підготовки; урізноманітнення форм масової роботи; розроблення та реалізації тренінгових психолого-педагогічних програм, соціально-освітніх проектів тощо.

3. Доведено, що заклади позашкільної освіти мають значний потенціал щодо виховання дітей та молоді, створення умов для самореалізації особистості в суспільстві. Позашкільна освіта у загальній системі вільного часу забезпечує дітям доступ до культурних цінностей, які не вивчають у школі, конкретизує та розширює, поглиблює та інтегрує знання й уміння, які, отримують діти в школі, орієнтує їх на застосування знань та відпрацювання умінь у практичній діяльності. Саме в системі позашкільної освіти ведеться пошук шляхів оновлення змісту навчального-виховного процесу, впровадження різних форм організації профільного навчання. При цьому модернізація навчально-виховного процесу закладів позашкільної освіти України потребує додаткової уваги, зумовлює

необхідність використання варіативних науково обґрунтованих підходів. Педагоги закладу позашкільної освіти повинні усвідомлювати, які зміни відбуватимуться в особистості молодого людини в результаті того чи іншого впливу. Це виводитиме весь навчально-виховний процес на прогностичний рівень. Необхідно виховувати нове покоління української молоді, яке буде готовим працювати в сучасній економічній ситуації та при цьому не приносити в жертву моральні цінності.

4. У ході дослідження сформульовано головні умови всебічного розвитку школяра – це розуміння дитиною змісту і значення вивчуваного. Перед керівником гуртка стоїть чітка мета: зацікавити дітей та в перспективі розкрити здібності вихованців гуртка. Інша умова всебічного розвитку школяра – це наявність новизни у позашкільній діяльності. Ефективність позашкільної освіти багато в чому залежить від методів, які використовуються.

5. Зазначено, що важливим чинником активізації інноваційних процесів є актуалізація ідей саморозвитку позашкільної освіти як суспільно важливої освітньої системи, що забезпечує реалізацію потреб і запитів суспільства щодо організації освітньої роботи з дітьми та учнівською молоддю у сфері вільного від навчання часу. Використання інноваційних технологій відіграє велику роль в діяльності закладу та навчально-виховному процесі, сприяє розвитку мислення, здібностей, спонукає дітей до самостійних досліджень і творчих робіт, дає можливість реалізувати себе як неординарну, креативну особистість, свої пізнавальні здібності, прагнення до самовдосконалення й самореалізації.

6. На основі аналізу зарубіжного та вітчизняного досвіду позашкільної освіти зроблено висновок, що позашкільна освіта в Україні акумулює кращі традиції світового досвіду і розвивається згідно зі світовими тенденціями. Стратегічною метою позашкільної освіти є створення умов і механізмів стабільного розвитку закладів позашкільної освіти на основі збереження національних традицій і мережі закладів та забезпечення сучасної якості.

Мобільність позашкільних закладів в сучасних умовах передбачає постійний моніторинг результатів якості освіти, внутрішню перебудову змісту та її методичного супроводу, активізацію зв'язків з іншими соціальними інститутами суспільства на міжгалузевій основі. Тому, доцільно припустити, що сутність навчання в позашкільному навчальному закладі за сучасними технологіями зводиться до наступного:

- спрямованості змісту навчання на особистість учня, його навчальні інтереси і потреби;
- відбору матеріалу, спрямованого на загальнолюдські цінності;
- поступового ускладнення навчального матеріалу, його емоційного осягнення і заглиблення у зміст (розвиток мислення);
- диференційованого підходу до учнів;
- індивідуалізації навчання, що веде до підвищення ролі самостійної роботи;
- розвитку творчих можливостей учнів;
- єдності пізнавально-оцінювальної діяльності як вихованця так і педагога.

Таким чином, сучасний зміст позашкільної освіти сприяє становленню особистості, формуванню її громадянської позиції, допомагає дітям та молоді усвідомити себе як громадянина України, відкриває нові інтереси, пов'язані, в першу чергу, із соціалізацією та громадянською позицією, розвиває у дітей та молоді прагнення до самореалізації та самовдосконалення в подальшому житті.

РЕЗІЮМЕ

У сучасних умовах глобалізації та трансформації ринкових, соціальних та економічних відносин, демократизації суспільства та гуманітаризації освіти підвищується попит підлітків та їх батьків на додаткові освітні послуги, які можуть бути задоволені в результаті використання соціально-педагогічних можливостей позашкільної освіти та виховання. Позашкільна освіта є складовою системи неперервної освіти, що забезпечує розвиток здібностей і обдарувань дітей шкільного віку, задоволення їхніх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному самовизначенні.

Суспільна та педагогічна значимість теми зумовили вибір дипломної магістерської роботи: «Шляхи використання позашкільних виховних закладів у реалізації завдань всебічного розвитку школяра».

Дипломна магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (89 найменувань), 2 додатків на 2 сторінках. Текст магістерської роботи проілюстровано 10 рисунками.

У першому розділі цієї роботи обґрунтовано теоретичні основи розвитку школярів у закладах позашкільної освіти, розглянуто питання реалізації компетентнісного підходу до організації освіти та виховання у закладах позашкільної освіти, розкрито сутність та структуру педагогічних засад виховання особистості школяра у закладах позашкільної освіти.

У другому розділі розкриті практичні аспекти реалізації завдань всебічного розвитку школяра у закладах позашкільної освіти, досліджено зміст, форми організації та методи всебічного розвитку школяра у закладах позашкільної освіти, обґрунтовано використання інновацій у процесі формування всебічно розвиненої особистості в закладах позашкільної освіти, розроблено методичні рекомендації щодо вдосконалення організації позашкільних виховних заходів.

Ключові слова: компетенція, позашкільна освіта, компетентнісний підхід, компетентність, виховання, всебічний розвиток, особистість, здобувач освіти.

RESUME

The demand of adolescents and their parents for supplementary education is rising in the current context of globalization and transformation of the market, social and economic relations, the democratization of society, and the humanitarianization of education. This demand can be satisfied by using the social and pedagogical opportunities of afterschool education and upbringing. After-school education is an integral part of the lifelong education system, which ensures the development of the abilities and talents of school-age children, the satisfaction of their interests, spiritual needs, and needs for professional self-determination.

The social and pedagogical significance of the topic determined the choice of the qualification work: “Ways of using after-school educational institutions in the implementation of the tasks of the comprehensive development of the school-age child.”

The master’s thesis consists of an introduction, two sections, a conclusion (general and to each section), a list of sources used (89 titles), and 2 supplements on 2 pages. The text of the qualification work is illustrated with 10 figures.

The first chapter of this work describes the theoretical foundations of schoolchildren in institutions of additional education, considers the implementation of the competency-based approach to the organization of education and upbringing in institutions of supplementary education, reveals the essence and structure of the pedagogical foundations of upbringing the personality of a student in after-school education.

The second section reveals the practical aspects of implementing the tasks of the comprehensive development of a student in after-school educational institutions, investigates the content, forms of organization, and methods of all-round development of a school-age child in after-school educational institutions, and substantiates the usage of innovations in the process of forming a comprehensively developed personality in supplementary educational institutions, and elaborates methodological

recommendations for improving the organization of extracurricular educational activities.

Keywords: competence, competency, after-school education, competency-based approach, upbringing, all-round development, comprehensive development, personality, education applicant.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авторські методичні системи керівників творчих учнівських об'єднань: навч. посіб. / за ред. В. В. Вербицького. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. 391 с.
2. Бех І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу у педагогіці. Виховання і культура. 2009. № 1 – 2. С. 5 – 7.
3. Бех І. Д. Позашкільне середовище як виховна система. Матеріали І Міжнародного симпозиуму психологів позашкільних навчальних закладів. К., 2012. С.11 – 15.
4. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб.: І. Д. Бех. К.: Академвидав, 2012. 256 с.
5. Биковська О. В. Реалізація компетентнісного підходу в позашкільній освіті. Позашкільна освіта та виховання. 2007. №2. С. 7 – 17.
6. Биковська О. В. Позашкільна освіта: концептуальні засади в умовах реформування системи освіти України. URL: org.ua/articles/435-pozashkilna-osvita-kontseptualni-zasadi
7. Биковська, О. В. Правове забезпечення позашкільної освіти. Правове забезпечення реформи освіти в Україні : матер. парлам. слухань у Верховній Раді України 9 груд. 2015 р. Верховна Рада України, Комітет з питань науки і освіти, С. 66 – 68.
8. Биковська, О. В. Теоретико-методичні основи позашкільної освіти. Директор школи, ліцею, гімназії. 2012. № 2. С. 24 – 30.
9. Благосмилов О. С. Позашкільні навчальні заклади у системі техніко-технологічної підготовки молоді. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. ВИПУСК 51. 2015. С. 22 – 26.
10. Бондар Л. М. Розвиток творчих здібностей дітей та учнівської молоді в креативному позашкільному навчально-виховному мікросоціумі / Бондар Л. М.,

Перепелиця Н. В., Сидоренко Н. Ю.; / за ред. Л. В. Тихенко. Суми: Нота-бене, 2008. 68 с.

11. Болотов В. А. Компетентностная модель: от идеи к образовательной парадигме. Педагогика. 2003. №10. С. 8 – 14.

12. Брижак Н. Ю. Методика гурткової та клубної роботи в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах : навчальний посібник. Київ: Логос, 2017. 126 с

13. Буйницька О. П. «Інформаційні технології та технічні засоби навчання» Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 240 с

14. Виховний потенціал позашкільних навчальних закладів : колективна монографія / Вербицький В. В., Ковбасенко Л. І., Липецький О. П. та ін. ; / за заг. ред. О. В. Литовченко. К.: О.Т. Ростунов, 2011. 200 с.

15. Вороніна Г. Ідеї В. О. Сухомлинського в практичній роботі сучасного позашкільного навчального закладу. Збірник Всеукраїнської науково-методичної конференції, присвяченої 94-й річниці від дня народження В. О. Сухомлинського «Виховання громадянина-патріота в педагогіці В. О. Сухомлинського та сучасній освітній практиці». Кіровоград : КОІППО, 2012. С. 32 – 35.

16. Гаврилюк В. Ю. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія як педагогічна умова формування творчої активності вихованців позашкільних навчальних закладів. URL:https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/4/statti/3gavrulyk/3gavrulyk.htm

17. Гавлітіна Т. М. Національно-патріотичне виховання в умовах позашкільного навчального закладу: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Т. М. Гавлітіна. К., 2007. 20 с.

18. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. С. 148, 249.

19. Гончар І. Г. Ідеї вільного виховання – основа педагогічної концепції К. Вентцеля. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2013. № 4. С. 3 – 7.

20. Головська І. В. Реалізація виховного потенціалу позашкільних навчальних закладів у моральному вихованні молодших школярів. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2012. № 31. С. 91 – 94.

21. Гуцан Л. А. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. Формування базових компетентностей у вихованців позашкільних навчальних закладів : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (25 – 27 лютого 2013 р., м. Київ) / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України. К., 2013. 256 с.

22. Дорожня карта стратегічного розвитку позашкільної освіти України на 2019 – 2023 рр. Стратегія розвитку позашкільної освіти / за ред. проф. О. В. Биковської. К. : ІВЦ АЛКОН, 2018. С.76 – 84.

23. Дорожня карта освітньої реформи (2015 – 2025 рр.). URL:<http://mon.gov.ua/content/Діяльність/Зв'язки з громадськістю/ Громадське обговорення/08-road-map-sk-end.pdf>.

24. Інновації в освіті: інтеграція науки і практики: збірник науково-методичних праць / за заг. ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 492 с.

25. Карамішев Д. В., Бульба В. Г., Поступна О. В., Ростовська В.І. Розвиток системи позашкільної освіти на регіональному рівні як необхідний елемент у вихованні особистості. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2013-1/doc/6/05.pdf>

26. Клімчук В. А. Стан розробки проблеми соціального виховання дітей у закладах позашкільної освіти України у 20 – 50-ті рр. ХХ ст. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2017. Вип. 54 (107). С. 30-39.

27. Компетентнісний підхід у навчально-виховному процесі позашкільного навчального закладу : метод. посіб.; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т проблем виховання. Харків : Друкарня Мадрид, 2015. С. 112 – 114.

28. Концепція «Нова школа. Простір освітніх можливостей» / за заг. ред. Михайла Грищенка. 2016. 34 с.

29. Крупская Н. К. Педагогические сочинения : в 6-ти томах. М. : Педагогика, 1980. Т. 5. 495 с.

30. Литовченко О. В. Виховний потенціал позашкільних навчальних закладів: рівні реалізації виховних можливостей. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Збірник наукових праць. 2010. Випуск 14, книга I. С. 220 – 229.

31. Литовченко О. В. Виховання соціально компетентної особистості в позашкільному навчальному закладі. Шлях освіти. К. : Педагогічна преса. 2009. №4. С. 28 – 31.

32. Лещенко І. Створення інноваційного освітнього простору засобами впровадження інноваційних форм та методів навчання і виховання в умовах позашкільного навчального закладу. Витоки педагогічної майстерності. 2018. Випуск 21. С. 113 – 118.

33. Лопатинська В. В. Формування гуманістичних цінностей підлітків у позашкільних навчальних закладах туристсько-краєзнавчого профілю: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / В.В. Лопатинська ; Ін-т пробл. виховання АПН України. К., 2007. 20 с.

34. Маринич В. Л. Компетентнісний підхід у позашкільній освіті: стан і тенденції реалізації. Формування базових компетентностей у вихованців позашкільних навчальних закладів: Мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25 – 27 лютого 2013 року). К., 2013. С. 63 – 66.

35. Міленін В. М. Інноваційна модель виховного простору сучасного позашкільного навчального закладу : посібник. К., 2013. 160 с.

36. Мелентьев О. Б. Теорія і методика позашкільної освіти. Умань: «АЛІМІ», 2013 182 с.

37. Могілевська В. М. Розвиток позашкільної освіти: інноваційні підходи до управління галуззю на регіональному рівні. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2016. Випуск 48. С. 18 – 26.

38. Мосякова І. Ю. Концептуальні основи модернізації змісту позашкільної освіти: практико орієнтований посібник. Київ : Педагогічна думка, 2018. Ч.1. 121 с.

39. Мосякова І. Позашкільна освіта як складова освітньої системи України. Післядипломна освіта в Україні. 2009. № 1. С. 87 – 88.

40. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні. Нац. акад. пед. наук України ; / за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2016. 448 с.

41. Німич Г. М. Позашкільні навчальні заклади: до проблеми виховання особистості. Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. 2014. Випуск 1 (114). С. 198 – 202.

42. Оптимізація виховного потенціалу позашкільного навчального закладу: колективна монографія / за ред. О. В. Литовченко. К. : Педагогічна думка, 2012. 542 с.

43. Павленко М. С. Патріотичне виховання молодших школярів на матеріалі творчості Павла Тичини: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.07 теорія та методика виховання. М. С. Павленко. Умань, 2001. 22 с.

44. Педагогічні технології підготовки учнівської молоді до вибору й реалізації професійної кар'єри : метод. посіб. / Закатнов Д. О., Орлов В. Ф., Злочевська Л. С., Павлов Ю. О. – К. : ІПТО НАПНУ, 2015. – 221 с.

45. Підлісна Н. П. Методичні рекомендації щодо впровадження інновацій в управлінській діяльності закладом позашкільної освіти Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень. 2020. Том 3. С. 65 – 66.

46. Постова К. Г. Психологічні умови розвитку дослідницьких здібностей обдарованих учнів : монографія, К. Г. Постова. К. : Інститут обдарованої дитини, 2014. 96 с.

47. Початкова школа: виховання на цінностях: збірник виховних справ / упорядн. : Л. П. Ткаченко, А. О. Ткаченко, О. В. Романюк. Біла Церква. КВНЗ КОР «Академія неперервної освіти», 2017. 88 с.

48. Про освіту : Закон України від 23 травня 1991 р. № 1060 – XII. Освіта України. Збірник законів : довідкове видання ; за ред. С. О. Борисенка. Х. : Бурун Книга, 2007. С. 3 – 46.

49. Позашкільна освіта: історичні поступи та здобутки: зб. матеріалів Всеукраїнської педагогічної конференції, Київ, 2 – 3 грудня 2008 р. / за заг. ред. доктора педагогічних наук Вербицького В. В. – К.: АБЕРС, 2008. – 308 с

50. Про позашкільну освіту : Закон України від 20.06.2000 № 1841 – III. URL: [http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14).

51. Про затвердження переліку типів позашкільних навчальних закладів і Положення про позашкільний навчальний заклад: Постанови КМУ від 6 травня 2001 р. № 433. URL: [http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/433-2001-%D0%BF](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/433-2001-%D0%BF)

52. Про методичні рекомендації з питань організації освітнього процесу в закладах позашкільної освіти в 2019-2020 навчальному році. Лист МОН від 10.07.2019 №1/9-436 URL: <https://imzo.gov.ua/2019/07/10/lyst-mon-vid-10-07-2019-1-9-436-pro-metodychni-rekomendatsii-z-pytan-orhanizatsii-osvitn-oho-protsesu-v-zakladakh-pozashkil-noi-osvity-v-2019-2020-navchal-nomu-rotsi/>

53. Проекти в початковій школі: тематика та розробки занять/ упоряд.: О. Онопрієнко, О. Кондратюк. К.: Шк. світ, 2007. 128 с.

54. Пустовіт Г.П. Позашкільна освіта і виховання: книга 1: теоретико-дидактичний аспект. Миколаїв. 2010. 270 с.

55. Пустовіт Г. П. Позашкільна освіта: дидактичні основи методів навчально-виховної роботи : монографія. Кн. 2 / Г. П. Пустовіт, Л. В. Тихенко. – Суми : Університетська книга, 2008. 272 с

56. Равен Дж. Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждения, перспективы. Пер. с англ. М.: «Когито-Центр», 1999. 144 с.

57. Сенік А. М. Виховний вплив позашкільних навчальних закладів на оптимізацію державницького виховання учнівської молоді. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія Педагогічні науки. 2016. № 1 (11). С. 106 – 111.

58. Селевко Г. К. Компетентности и их классификации. Нар. образ. 2004. №4. С. 26.

59. Семенов О. С. Методичні та практико-нормативні засади функціонування змісту діяльності позашкільного навчального закладу. Наукові записки РДГУ. 2016. Випуск 13(56) С. 119 – 124.

60. Семенов О. С. Порівняльний аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду формування творчої особистості дитини у закладах неформальної освіти. Порівняльно-педагогічні студії. 2016. № 1 (27) . С. 16 – 25.

61. Система роботи позашкільного навчального закладу з обдарованими дітьми (за матеріалами семінару) / упоряд. Н. Ю. Давидюк, А. І. Намчук; Рівненський обласний ін-тут післядипломної пед. освіти. Рівне : РОІППО, 2013. 48 с.

62. Серих Л. В. Методика взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків. Педагогічні науки. 2018. Випуск 32. С. 177 – 184.

63. Совенко Л. Впровадження в систему роботи керівників гуртків позашкільних навчальних закладів методичних інновацій. URL: http://osvita.ua/school/out_edu.

64. Сорока Т. П. Позашкільна освіта: ретроспектива та виклики сьогодення. Наукові записки. Серія: педагогіка. 2016. № 1. С. 31 – 37.

65. Сорока-Росинский В. Н. Педагогические сочинения. М.: Педагогика, 1991. 238 с.

66. Стратегія розвитку позашкільної освіти / за ред. проф. О. В. Биковської. К.: ІВЦ АЛКОН, 2018. 96 с. URL:

<http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/23320/1/Stratehiia%20Rozvytku%20Pozashkilnoi%20Osvity.pdf>

67. Художньо-естетичне виховання творчої особистості засобами позашкільної освіти : методичний посібник / упорядн. В. Ю. Гаврилук, Т. А. Слободянюк, А. А. Розумнюк; КВНЗ КОР «Академія неперервної освіти». Біла Церква : КВНЗ КОР «Академія неперервної освіти», 2016. 144 с.

68. Філатьєва Т. В. Позашкільна освіта як історико-педагогічна проблема. Науковий вісник Донбасу. 2014. № 4. С. 14 – 24.

69. Формування базових компетентностей учнів загальноосвітньої школи у системі інтегративної мистецької освіти: посібник для вчителя; / за наук. ред.. Л. Масол. К.: Педагогічна думка, 2010. С. 5 – 17.

70. Формування у вихованців позашкільних навчальних закладів базових компетентностей : монографія / В. В. Вербицький, Л. М. Бондар, А. Е. Бойко, А. В. Корнієнко, Т. М. Кречотіна, О. В. Литовченко, О. П. Липецький, О. І. Любич, В. Л. Маринич, В. В. Мачуський, Н. В. Перепелиця, О. В. Просіна, Г. П. Пустовіт, Н. Ю. Сидоренко, Л. В. Тихенко; / за ред. В. В. Мачуського. Харків: «Друкарня Мадрид», 2015. 330 с

71. Формування ціннісних орієнтирів навчально-виховного процесу у позашкільних навчальних закладах : монографія / за ред. В. В. Мачуського. Київ : ТОВ «Задруга», 2017. 220 с

72. Формування навичок здорового способу життя у вихованців позашкільних навчальних закладів: навчально-методичний посібник, укладачі Мазун Ю. М., Гаврилук В. Ю. Б. Церква : КОІПОПК, 2013. 124 с.

73. Шафран Н. В. Впровадження інноваційних технологій у виховний процес позашкільних навчальних закладів.

URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/42977009.pdf>

74. Шагай Н. П. Позашкільний педагогічний процес як система виховання особистості молодшого школяра. Наукові записки. Серія: Педагогіка. 2006. №4. С. 13 – 17.

75. Швабл Ю. Психологічні аспекти компетентнісного підходу в освіті. Вища школа. 2010. №1. С. 31 – 36.

76. Шокало Ю., Лівандовська Л. Роль компетентнісного підходу в позашкільній освіті та в процесі організації науково-дослідницької діяльності Малої академії наук. URL: <http://man.rv.ua/wp-content/uploads/2018/09/Formuvannya-kompetentnostej.pdf>

77. Яременко Л. Позашкільна освіта: проблема визначення. URL: <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/85/15282-pozashkilnaosvitaproblema-viznachennya.html>.

78. Ariane Díaz-Iso, Almudena Eizaguirre, Ana García-Olalla. Extracurricular Activities in Higher Education and the Promotion of Reflective Learning for Sustainability. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/11/17/4521/htm>

79. Brown, R. Extracurricular Activity: How Does Participation Encourage Positive Youth Development?
URL: <http://www.unce.unr.edu/publications/files/cy/other/fs9932.pdf>

80. Conflicts and Militarization of Education: Totalitarian Institutions in Secondary Schools and in the System of Extracurricular Education in Armenia (Part 2). URL: <https://caucasusedition.net/conflicts-and-militarization-of-education-totalitarian-institutions-in-secondary-schools-and-in-the-system-of-extracurricular-education-in-armenia-part-2>

81. Extracurricular Participation and Student Engagement. URL: <https://nces.ed.gov/pubs95/web/95741.asp>

82. Fredricks, 1., & Eccles, 1. (2006). Is extracurricular participation associated with beneficial outcomes? Concurrent and longitudinal relations. *Developmental Psychology*, 42(4), 698 – 713.

83. Massoni, E. (2011). Positive Effects of Extracurricular Activities on Students. *ESSAI: Vol. 9, Article 27*.
URL: <http://dc.cod.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1370&context=essai>

84. Reeves, D. B. (2008). The extracurricular advantage. *Education Leadership*, 86 – 87.

85. Thompson, D. (2008). Extracurriculars that count. *Business Week Online*.

86. Dombrowski, Solga (2009): Soziale Ungleichheiten in schulischer und außerschulischer Bildung – Stand der Forschung und Forschungsbedarf, in: Hans Böckler Stiftung (Hg.): Arbeitspapier 171.

URL: http://www.boeckler.de/pdf/p_arbp_171.pdf

87. Furtner-Kallmünzer, M., Hössl, A., Janke, D., Kellermann, D. & Lipski, J. (2002). In der Freizeit für das Leben lernen. Eine Studie zu den Interessen von Schulkindern. München.

88. Hille, Adrian, Arnold, Annegret & Jürgen Schupp (2013): Freizeitverhalten Jugendlicher: Bildungsorientierte Angebote spielen eine immer größere Rolle, S. 15 – 28, in: DIW (Hg.): DIW-Wochenbericht 40, 2013.

URL: http://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.428678.de/13-40.pdf.

89. Lüders, C. & Behr-Heintze, A. (2009). Außerschulische Jugendbildung. In R. Tippelt & B. Schmidt (Hrsg.), *Handbuch Bildungsforschung* (S. 445 – 466). Wiesbaden: VS Verlag.

Додаток А

Етапи розвитку позашкільної освіти

№	Часовий відрізок	Ознаки періоду
1	до X ст.	Передумови виникнення позашкільної освіти, спрямування її змісту на оволодіння елементарними трудовими вміннями
2	XV ст.	Активізація освітньої діяльності, швидкий розвиток освіти, шкільництва, поява перших методичних настанов, відкриття іноземних закладів, ознайомлення з іншими культурами
3	XVI – XVII ст.	Спрямовування позашкільної освіти на виховання молод любові до рідної землі, свого народу, формування готовності до захисту Вітчизни на засадах народних традицій, народної та козацької педагогіки
4	кінець XIX – початок XX століття	Період зародження позашкільних об'єднань дітей. Вперше у педагогіку введені поняття «позашкільне виховання», «освіта», «педагог-позашкільник»
5	1920 – 1930-ті роки	становлення системи виховної діяльності позашкільних закладів. Позашкільна робота з дітьми набирає обертів, складається унікальна світова система позашкільної роботи
6	1941 – 1956 роки	період розвитку масових форм роботи з дітьми, налагодження взаємодії позашкільних закладів зі школою
7	1957 – 1991 роки	становлення методичної бази позашкільних установ, бурхливе зростання молодіжних об'єднань, клубів, наукових товариств учнів, малих академій наук і т. п.
8	з 1992 року по теперішній час	зміна ідеологічних засад, перетворення системи позашкільної роботи та її інтенсивний розвиток

Додаток Б

Освітній проєкт «Добро починається з тебе»

Мета: набуття вихованцями додаткових знань з орнітології і певних навичок ведення спостереження та досліджень за птахами у природі, сприйняття світу, як цілісної системи, відповідальності за збереження біологічного різноманіття на Землі.

Етапи реалізації проєкту:

I етап – робота у групах та індивідуально (вивчення біологічних особливостей птахів, їх розмноження і розвиток; з'ясували місце та роль птахів у екосистемах)

II етап – практична робота (виготовлення годівничок та штучних гніздівель; заготівля кормів і підгодівля птахів узимку);

III етап – проведення досліджень.

IV – участь у природоохоронних акціях «Птах року», «Годівничка», «День зустрічі птахів» та інші.

Після закінчення реалізації проєкту у вихованців мають сформуватися думка про власну причетність до справи охорони природи.